

Rūta Muktupāvela, Ieva Vītola

Nemateriālā kultūras mantojuma apgušanas un pārmantošanas programma “Pulkā eimu, pulkā teku” kultūras ekosistēmas ietvaros

Pētījums īstenots Valsts pētījumu programmas projekta CARD “Kultūras kapitāls kā resurss Latvijas ilgtspējīgai attīstībai” ietvaros. Pētījumu finansējusi Latvijas Republikas Kultūras ministrija, projekta numurs: VPP-KM-LKRVA-2020/1-0003.

Rīga, 2022

Saturs

Ievads.....	3
Īss programmas “Pulkā eimu, pulkā teku” raksturojums.....	4
Programmas “Pulkā eimu, pulkā teku” izpēte saskaņā ar Dž. Holdena modeli.....	6
1. Nemateriālā kultūras mantojuma apzināšanas, saglabāšanas un tālāk nodošanas funkcija (sargātāju loma)	6
1.1. Mantojuma tālāk nodošanas prakses	6
1.2. Repertuāra izvēles principi.....	7
1.3. Dalība Vispārējos latviešu dziesmu un deju svētkos.....	8
1.4. Lokālā kultūras mantojuma popularizēšana un saglabāšana	10
1.5. Mazākumtautību mantojuma popularizēšana	11
2. Kultūras norišu veicināšanas un izglītības funkcija (platformas loma)	11
2.1. Ikgadējā nacionālā sarīkojuma raksturojums	11
2.2. Tradicionālās kultūras konkursi bērniem un jauniešiem	12
2.3. Profesionālā pilnveide pedagogiem	12
3. Sociālās ietekmes funkcija (savienotāju, kultūras procesu ierosinātāju loma)	13
3.1. Dalībnieku raksturojums	13
3.2. Personības izaugsmes iespējas	15
3.3. Paaudžu mijiedarbe un vecāku iesaiste	18
3.4. Piederība kopienai.....	19
Programmas “Pulkā eimu, pulkā teku” ilgtspējas izvērtējums.....	22
1. Vērtību faktors.....	22
2. Stabilitātes faktors	22
3. Pārvaldības faktors	23
3.1. Valsts izglītības satura centrs (VISC)	23
3.2. Pašvaldības.....	24
3.3. Nevalstiskais sektors	25
4. Finanšu resursu faktors.....	26
5. Cilvēkresursu faktors.....	26
5.1. Spēcīgais līderis	27
5.2. Pedagogi, folkloras kopu vadītāji.....	27
6. Sociodemogrāfiskais faktors	32
7. Mūsdienu dzīvesvides faktors	33
8. COVID-19 pandēmijas ietekmes faktors.....	34
9. Internacionalizācijas faktors.....	34
Secinājumi.....	36
Pētījumā izmantotie avoti un informācija	38

Ievads

Neformālās izglītības programma “Pulkā eimu, pulkā teku” (PEPT) pētīta valsts pētījumu programmas “Kultūras kapitāls kā resurss Latvijas ilgtspējīgai attīstībai”/CARD darba posma “Sabiedrības un mantojuma kopienu līdzdalības prakses. Mantojuma kopienas jauniešu segmentā” ietvaros. Darba posma mērķis – tipoloģizēt sabiedrības un mantojuma kopienas, kā arī to līdzdalības prakses mantojuma aizsardzībā, saglabāšanā, tālāk nodošanā, komunikācijā un pārvaldībā, lai novērtētu sabiedrības un kultūras mantojuma kopienu lomu kultūras ekosistēmas daudzveidības attīstībā un kultūras vērtību (materiālo un nemateriālo) jaunradē. Īpaša uzmanība tiek pievērsta kultūras pārmantošanas praksēm jauniešu vidē un to lomai kultūras procesu ilgtspējas un nacionālās identitātes veicināšanā.

PEPT darbības fokusā ir nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšana – apgūšana, tālāk nodošana, un popularizēšana bērnu un jauniešu vidū. Ar gadījuma izpēti pieejas palīdzību tika apzināti strukturālie un vēsturiskie programmas izveides aspekti, atklāts programmas potenciāls un nozīme nemateriālā kultūras mantojuma pārvaldības procesos, apzināti tās ilgtspējas riska faktori. Pētījums veikts kvalitatīvā dizaina ietvaros, izmantojot etnogrāfisko pieeju, īstenojot līdzdalīgo novērojumu “Pulkā eimu, pulkā teku” festivālā, veicot padziļinātās intervijas un fokusgrupu diskusijas ar programmas ekspertiem un dalībniekiem, apzinot dokumentālās liecības, veicot kvalitatīvu audiovizuālā materiāla un dokumentu analīzi. Par teorētisko pētījuma pamatu ņemts kultūras politikas pētnieka Džona Holdena (Holden 2015) izstrādātais četru lomu, ko parasti pilda kultūras ekosistēmas dalībnieki, modelis. Ņemot vērā, ka PEPT uzskatāma par vienu no nozīmīgākajām nacionāla mēroga aktivitātēm tradicionālās kultūras saglabāšanā un pārmantošanā bērnu un jauniešu vidū, pētījumā iegūtie secinājumi sniedz ieskatu par kultūras mantojuma pārmantošanas izaicinājumiem pēc-pandēmijas apstākļos kopumā.

Pētījumā secināts, ka programmai PEPT ir raksturīgas saliedētas, aktīvas, vērtībās balstītas kopienas iezīmes, ar noturīgām emocionālajām saitēm, skaidri izteiktu struktūru, spēcīgiem līderiem, reģionālajā piederībā balstītu pašpārvaldes modeli, ar iekšējām tradīcijām, regulārām profesionālās pilnveides (kursi, meistarklases) un mākslinieciskās jaunrades (tradicionālās dziedāšanas, muzicēšanas, dejošanas un stāstnieku konkursi, ikgadējais nacionālā līmeņa festivāls) praksēm, balstītām latviešu tradicionālajā kultūrā.

Programmas PEPT īstenošanu kopiena ir atzīstama par jauniešu auditorijai nozīmīgu un perspektīvu nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas un tālāk nodošanas spēlētāju, kam kopējā Latvijas kultūras ekosistēmā ir būtiska loma, radot labvēlīgu vidi harmoniskai personības attīstībai un nacionālās identitātes veicināšanai vairākos aspektos: 1) tādu nacionālās identitātes elementu kā valoda, folklorā, tradicionālās amatniecības prasmes apzināšanā un saglabāšanā; 2) starpkultūru komunikācijas kontekstā – atpazīstamības veidošanā, dialoga uzturēšanā un iecietības veicināšanā; 3) izglītībā – zināšanu apguvē par tradīcijā balstītām dabas un sociālajām norisēm; 4) mākslinieciskajā jaunradē – radošuma un jaunu estētikas formu veicināšanā.

Pie pētījuma un ziņojuma strādāja Latvijas Kultūras akadēmijas pētnieku komanda, Valsts pētījumu programmas projekta CARD “Kultūras kapitāls kā resurss Latvijas ilgtspējīgai attīstībai” vadītāja Rūta Muktupāvela un galvenā izpildītāja Ieva Vītola.

Īss programmas “Pulkā eimu, pulkā teku” raksturojums

PEPT ir bērnu un jauniešu nacionāla mēroga interešu izglītības programma, balstīta nemateriālā kultūras mantojuma apzināšanas, apgūšanas un pārmantošanas praksēs.

Programmas PEPT galvenie darbības virzieni:

- nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšana – apgūšana, tālāknodošana, popularizēšana bērnu un jauniešu vidū;
- tradicionālajā kultūrā balstītu zināšanu un prasmju konkursu rīkošana. PEPT ietvaros notiek pieci konkursi bērniem un jauniešiem – stāstnieku konkursi “Teci, teci, valodiņa” un “Anekdošu virpulis”, tradicionālās muzicēšanas konkurss “Klāberjakte”, tradicionālās dziedāšanas konkurss “Dziesmu dziedu, kāda bija”, tradicionālo deju konkurss “Vedam danci”;
- ikgadējais nacionālais sarīkojums, Latvijas bērnu un jauniešu folkloras svētki – festivāls “Pulkā eimu, pulkā teku”;
- profesionālās pilnveides kursu, semināru un konferenču rīkošana skolotājiem, bērnu un jauniešu folkloras kopu vadītājiem.

PEPT pastāv kopš 1984.gada un pulcē ap 2000 bērnu un jauniešu no visas Latvijas. Pirms pandēmijas 2018./2019. mācību gadā PEPT programmā bija 127 bērnu un jauniešu folkloras kopas ar 2501 dalībnieku,¹ 2022. gadā kā aktīvas konstatētas 89 folkloras kopas². Kā galvenie faktori, kas negatīvi ietekmējuši programmas dalībnieku skaitu, noteikti jāmin COVID-19 pandēmija un mazo skolu slēgšana reģionos pēdējo gadu laikā.

Vienas folkloras grupas sastāvā var būt gan no desmit līdz divdesmit bērnu un jauniešu, gan vairāk, kas dažādu aktivitāšu laikā attiecīgi tiek sadalīti pa vecuma grupām. Dalībnieku skaita ziņā lielākās folkloras kopas PEPT programmā ir “Kokle” Rīgā, “Ceirulītis” Līvānos, “Tarkšķi” Iecavā, “Knipati” Ozolniekos, “Vīteri” Rēzeknē, “Ķocis” Liepājā, “Ilzeņa” Ciblā u.c. Teritoriāli visvairāk pārstāvēta ir Latgale.

Bērnu un jauniešu folkloras kopas vada pedagogi, kuru pieredze un iesaiste PEPT programmā mērāma ļoti plašā laika periodā – no 3 mēnešiem līdz 34 gadiem. Liela daļa PEPT kopu vadītāju ir sākumskolas un/vai mūzikas skolotāji. Daži no kopu vadītājiem PEPT piedalās jau no skolas gadiem, šobrīd vada vai darbojas pieaugušo folkloras kopās vai etnogrāfiskajos ansambļos.

PEPT savas pastāvēšanas laikā ir izveidojusies kā nemateriālā kultūras mantojuma kopiena, kuras struktūru veido vadība – mākslinieciskā vadītāja Māra Mellēna un programmas administratore un muzikālā vadītāja Dina Liepa, kā arī novadu koordinatore padome, kuras sastāvā pētījuma laikā bija Anna Kārkle, Rasma Igaune, Ligita Spridzāne, Ilze Kļaviņa, Aelita Medeise, Inguna Žogota, Solveiga Kūlaine, Ina Celitāne, Guna Čodare un Aīda Bikauniece. Ikgadējā nacionālā sarīkojuma, ko organizē Valsts izglītības satura centrs (VISC) sadarbībā ar tradicionālās kultūras biedrību “Aprika” un pašvaldībām, organizēšanai tiek piesaistīti darbinieki – tehniskais direktors Reinis Jeremijs Druvietis un Katrīna Feldmane, kura atbild par festivāla publicitāti.

¹ Avots: Māras Mellēnas prezentācija "Bērnu un jauniešu folkloras kopas starp iesaisti un tiešsaisti" Barondienų konferencē 2021. gada 28. oktobrī - https://www.youtube.com/watch?v=QAF7UjRelZo&list=PLVvFWZbl4xonhFlb_sPfoQ1fxzBD0-1lz&index=18

² Avots: epastu sarakste ar PEPT programmas vadītāju Māru Mellēnu 2022. gada septembrī.

Vēsturiski PEPT sākums saistīts ar Vissavienības mūzikas nedēļu, kas norisinājās 1984. gadā, kad pasākumā Latvijas Universitātes (LU) Lielajā aulā piedalījās septiņas bērnu un jauniešu kopas. Vairāk nekā 20 gadus PEPT darbojās LU Etniskās kultūras centra paspārnē, gadu gaitā no bērnu un jauniešu folkloras festivāla “Pulkā eimu, pulkā teku” izaugot par nacionāla mēroga interešu izglītības programmu.

Pēc LU Etniskās kultūras centra reorganizācijas 2008. gadā ekonomiskās krīzes laikā, pēdējos padsmiņus gadus PEPT pārvaldības modelis ir cieši saistīts ar VISC, kas pilda PEPT kā interešu izglītības programmas koordinēšanas funkciju. PEPT programmas vadītāja Māra Mellēna kopš 2010. gada ir pusslodzes darbiniece VISC Neformālās izglītības departamenta Interešu izglītības un audzināšanas darba nodaļā.

Administratīvi PEPT bērnu un jauniešu folkloras kopas ir piesaistītas pašvaldībām, lielākā daļa – izglītības iestādēm – pamatskolām un vidusskolām, kur nereti tiek sauktas par folkloras pulciņiem. Dažas no kopām ir kultūras namu struktūrvienības, vēl dažas darbojas bērnu un jauniešu centru paspārnē. Izņēmums ir Upītes bērnu un jauniešu folkloras kopa, kas, likvidējot Upītes pamatskolu, darbību turpina biedrības “Nemateriālā kultūras mantojuma centrs “Upīte”” ietvaros. Pašvaldības līdzfinansē bērnu un jauniešu folkloras kopu vadītāju atalgojumu, sedz telpu, transporta izmaksas, iespēju robežās apmaksā tautastērpu un mūzikas instrumentu iegādi, kā arī atbalsta dažādu pasākumu norisi u.c.

PEPT pārvaldības modelī kā trešais nozīmīgais spēlētājs iezīmējās tradicionālās kultūras biedrība “Aprika”, kas kā nevalstiskā organizācija pilda atbalsta funkciju, piesaistot PEPT programmai finansējumu dažādu pasākumu, tai skaitā ikgadējā festivāla un konkursu, kā arī pedagogu profesionālās pilnveides kursu rīkošanai. Biedrībai “Aprika” ir sadarbības līgums ar VISC.

PEPT ir viens no Latvijas izglītības sistēmas – neformālās izglītības kultūrizglītības segmenta dalībniekiem. Līdzās tādām interešu izglītības piedāvājumam, kā kori, tautas deju kolektīvi, orķestri, vokālie ansambļi, koklētāju ansambļi, mūsdienu deju pulciņi, teātra mākslas pulciņi un mākslas pulciņi³. Kā liecina statistiskas dati, ar kultūrizglītību saistītās interešu izglītības programmas Latvijas neformālajā izglītībā ir vispieprasītākās. Piemēram, 2019./2020. mācību gadā 58 % bērnu un jaunieši bijuši iesaistīti kultūrizglītības interešu aktivitātēs, 21 % – sportā, 5 % – tehniskajā jaunradē, 2 % – vides izglītībā, 14 % – citās programmās⁴.

Lai arī PEPT pārstāvniecība Latvijas neformālajā izglītībā ir skaitliski salīdzinoši neliela, taču programmas unikalitāti veido tas, ka bērnu un jauniešu iesaiste interešu izglītības procesā ir ļoti daudzpusīga – folkloras kopu dalībnieki gan dzied, gan dejo, gan muzicē, gan apgūst latviešu valodas dialektu savdabību. Turklāt, salīdzinot ar citām bērnu un jauniešu interešu programmām, piemēram, korim, deju kolektīviem, ansambļiem, orķestriem, kas tāpat kā folkloras kopas ir Vispārējo latviešu dziesmu un deju svētku kustības pārstāvji, PEPT dalībnieki nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā tiek iesaistīti fokusētāk – daudz plašāk un daudzveidīgāk izzinot, pārmantojot un popularizējot lokālās tradīcijas.

³ Avots: Valsts izglītības satura centra mājas lapa - <https://www.visc.gov.lv/lv/interesu-izglitiba> - sk. 20.09.2022

⁴ Avots: Ziņojums par UNESCO Konvencijas par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu īstenošanu Latvijā no 2018. līdz 2021. gadam.

Programmas “Pulkā eimu, pulkā teku” izpēte saskaņā ar Dž. Holdena modeli

PEPT gadījuma izpētei izmantots kultūras politikas pētnieka Džona Holdena (*John Holden*) izstrādātais četru lomu, ko pilda kultūras ekosistēmas dalībnieki, modelis. Saskaņā ar to, kultūras ekosistēmas dalībnieki ir:

- *sargātāji*, kas rūpējas par pagātnes kultūru,
- *platformas*, kas nodrošina vietu un telpu kultūras izpausmēm mūsdienās,
- *savienotāji*, kas sasaista atsevišķas ekosistēmas daļas, veicinot un nodrošinot kultūras procesu nepārtrauktību,
- *nomadi*, kas esam mēs visi, kultūrai piederīgie, gan kā kultūras procesu radītāji, gan kā auditorija, iesaistoties visu trīs iepriekšējo lomu funkciju veikšanā (Holden 2015: 29).

NEMATERIĀLĀ KULTŪRAS MANTOJUMA APZINĀŠANAS, SAGLABĀŠANAS UN TĀLĀKNODOŠANAS FUNKCIJA (SARGĀTĀJU LOMA)

1.1. Mantojuma tālāknodošanas prakses

Nemateriālais kultūras mantojums programmas PEPT ietvaros tiek apgūts dažādos veidos – programmā iesaistītie bērni un jaunieši mācās dziesmas, dejas un rotaļas, apgūst dialektus un to izloksnes, dažādu tautas mūzikas instrumentu spēli, amatniecības prasmes, tādējādi aktualizējot iepriekšējās paaudzēs uzkrātās tradicionālās prasmes un zināšanas, kā arī pielietojot tās mūsdienās. Zināšanas un prasmes tiek regulāri pilnveidotas, pedagogiem piedalotiesursos, meistarklasēs un meistardarbnīcās. Svarīgi atzīmēt, ka pēc iespējas tradicionālo zināšanu un prasmju pārmantošana noris ciešā sadarbībā ar pašiem tradīcijas praktizētājiem – vietējiem amatniekiem, teicējiem u.tml., kas ir pamats tradīcijas autentiskai ilgtspējai.

Ja mēs gribam, ka notiek tā tradīcija, tā prasmju pārmantošana, tad tur ir jābūt sadarbībai ar prasmju nesēju un pedagogu, jo pa tiešo bērns arī no nesēja nevar paņemt dažādu iemeslu dēļ – viens burkšķ, otrs neklausās. (Programmas līderis.)⁵

Ir tādas apslēptās dārgumu krātuvītes, kuras mēs atrodam. Un mūsu pusē viena no vecākajām teicējām ir Bronislava Gavare, kurai šogad palika 90 gadi. Nu, cik nu vien varam, tik mēs ar viņu sadarbojamies, viņa ir aktīva vēl joprojām mums izpalīdzētāja. (Kopas vadītājs.)

Mēs ļoti daudz izmantojam teicēju materiālus. (..) Kādreiz, kamēr pirmie gadi bija, kad “Ceiruleiša” jubilejas bija, visas teicējas uz jubilejām bija ielūgtas. Un mēs visu teicēju bērēs esam dziedājuši un spēlējuši. Un mums šis repertuārs ir ļoti svarīgs un saglabājams. Lokālo cenšamies izmantot. (Kopas vadītājs.)

Es gribētu teikt, ka man ļoti svarīga ir lokālās vietas pētniecība un pārnese. Jebkuru tēmu, kad mēs skaram, es tieši saku bērniem, lai paprasa mājās, pie vecmammās, vecvecmammās. Un tad viņi nākamajā reizē nes un stāsta, ko kurš ir uzzinājis. (Kopas vadītājs.)

⁵ Šeit un tālāk slīprakstā lasāmi citāti no pētījuma ietvaros veiktajām intervijām ar PEPT programmas līderiem, folkloras kopu vadītājiem un dalībniekiem – bērniem un jauniešiem (skatīt izmantoto informācijas avotu sarakstu).

Nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas prakses PEPT ietvaros ir daudzpusīgas – tā ir ne tikai dziedāšana, dancošana un tautas mūzikas instrumentu spēle, bet arī stāstniecība, lokālo tradīciju izpēte, amatu prasmju nepastarpināta pārmantošana. Kā atzīst paši PEPT dalībnieki, no visiem mantojuma veidiem bērnu un jauniešu vidū visiecienītākie ir danči un rotaļas.

Mums ļoti patīk danči, tos mēs ļoti gaidām. Tad var dejot ar visiem citiem kopā, ne tikai mūsu puīšiem. (Kopas dalībnieks.)

Man patīk dziedāt, iet rotaļās, spēlēt kaut ko. (Kopas dalībnieks.)

Kas visvairāk patīk, piedaloties folklorā? Spēlēt instrumentus. Danči. Satīkties ar citiem. Būt kopā. Apeļot Latviju. Kopā spēlēšana kolektīvā. (Kopas dalībnieks.)

1.2. Repertuāra izvēles principi

Ikgadējā nacionālā sarīkojuma repertuāra izvēlē noteicošs ir koleģiāli izvirzīts tematiskais princips. Proti, ik gadu tiek noteikta kopējā tēma, kuras ietvaros folkloras kopu dalībnieki veido savu saturu saskaņā ar vietējām tradīcijām un lokālo kultūras mantojumu. Pedagogu vidū aizvien vairāk repertuāra satura apguvē tiek izmantots Latviešu folkloras krātuves digitālais arhīvs – www.garamantas.lv. Par nozīmīgu resursu veidojas arī PEPT mājas lapā esošā digitālā krātuve [gadskartas.lv](https://www.aprika.lv/gadskartas/) (<https://www.aprika.lv/gadskartas/>), kur tiek uzkrāti un ir pieejami gadskārtu ieražu apraksti un dziesmas, dejas, rotaļas, un citas ar ieražām saistītas zināšanas.

Tā ir tāda neparasta sajūta, uz kuru mēs tiecamies visa gada garumā. Man patīk tas, ka PEPT mums dod gada tēmu, kad mēs varam izvandīt visus tos krājumus, un līdz ar to arī ļoti daudz ko uzzināt. (Kopas vadītājs.)

Nereti bērnu un jauniešu folkloras kopu repertuārs veidojas sadarbībā ar vietējiem tradīcijas nesējiem, pieaugušo etnogrāfiskajiem ansambļiem un folkloras kopām, tā abpusēji bagātinoties.

Tas ir principā par visu – sadarbība ar citām organizācijām un sadarbība ar amatniekiem. Tā lieta ir ļoti svarīga un nepieciešama folkloras kopu dalībniekiem tieši redzes loka paplašināšanai. Bet tur ir viena problēma – ja viņš to dara tikai savas kopienas, mazās kopienas ietvaros, tad viņam tas neliekas būtiski, viņam liekas tas – “Nu, un tad? Šuj un šuj, auž un auž. Nu, taču auž!” Bet tanī brīdī, kad viņš jau nokļūst “Pulkā eimu, pulkā teku” kontekstā un kad viņš jau savu unikālo vienību – mūsu uztverē unikālo, viņa uztverē parasto – parāda tā, ka visi notic, ka tas ir kaut kas “vaau!” Tad atkal ir tā mijiedarbība, ka viņš novērtē to, ko viņš zina! Savukārt mēs pārējie iegūstam kaut ko jaunu. Jo kāpēc tās “Pulkā eimu, pulkā teku” tēmas katru gadu [mainās] – lai mēs saprastu, izzinātu tradicionālās kultūras mantojumu pēc iespējas plašāk. (Programmas līderis.)

Gatavojoties gada centrālajam notikumam, festivālam “Pulkā eimu, pulkā teku”, atbilstoši katra novada tradīcijai tiek izraudzīts repertuārs kopmuzicēšanai. Katru gadu saskaņā ar noteiktu “Pulkā eimu, pulkā teku” tēmu tiek izvēlēta kopdziesma. Reizēm kopdziesmas izvēle nāk no organizatoru puses, reizēm – no kāda pedagoga. Vienojošs elements ir arī rotaļas, ko visi PEPT dalībnieki apgūst, lai, satiekoties festivālā vai reģionālajos pasākumos, var kopā izspēlēt.

Koprepertuārs ir absolūti obligāts. Mēs esam izvēlējušies kā demokrātiskāko žanru rotaļu, jo tas ir ļoti attīstošs. Tev ir jāapvieno divas prasmes – dziedāt un kustēties vienlaikus. Caur lomu rotaļām tur vēl ir ļoti foršas komunikācijas un improvizācijas prasmes, tāpēc tas tīri no pedagoģiskā viedokļa ļoti labi. Līdz ar to mēs taisām tās rotaļu programmas. (Programmas līderis.)

1.3. Dalība Vispārējos latviešu dziesmu un deju svētkos

PEPT folkloras kopas ir iesaistītas Vispārējo latviešu dziesmu un deju svētku tradīcijas saglabāšanā – Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku norisē. Pirmo reizi tas notika 1995. gadā ar priekšnesumu svētku noslēguma koncertā uz Mežaparka estrādes. Kopš 2005. gada PEPT piedalās svētkos regulāri, veidojot savu dziesmu svētku koncertprogrammu.

Dziesmu svētku gadā PEPT ietvaros notiek Latvijas bērnu un jauniešu folkloras kopu reģionālie sarīkojumi – skates, atlasot un veidojot Latvijas Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku programmu. Piemēram, 2021. gadā koncertprogramma “Rotā saule, rotā bite” vienlaikus bija dziesmu svētku programma un arī folkloras konkursu “Teci, teci, valodiņa 2021”, “Anekdošu virpulis 2021”, “Dziesmu dziedu, kāda bija 2021” un “Klāberjakte 2021” uzvarētāju koncerts.

Tomēr, lai arī bērnu un jauniešu folkloras kopas Dziesmu un deju svētku norisi bagātina gan saturiski, gan vizuāli, PEPT iesaiste šo svētku procesā nav stabila un pašsaprotama. Tas visdrīzāk skaidrojams ar kopējiem Dziesmu un deju svētku tradīcijas principiem, kur svētku mākslinieciskā vērtība dominē pār sociālo, savukārt PEPT ļoti svarīga sociālās iekļautības dimensija, īstenojot nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu un veidojot mantojuma kopienas.

Tur ir kaut kāda milzīga pretruna. Viņi visi [PEPT dalībnieki] ir muzikāli, bet viņi ir citā estētiskā paradigmā. (Programmas līderis.)

Tiesa, pēdējos gados tas ir mainījies – ne tikai koru un deju priekšnesumi, arī folkloras un līdz ar to PEPT tiek iekļauts oficiālajā svētku programmā.

Attieksme ir mainījusies. Kaut vai ar to, ka folkloras ir būtiska sastāvdaļa svētku programmā, ar to rēķinās. Dejojotāji ar mums konsultējas, koru virsvadītāji ar mums konsultējas. Sevišķi 2015.gads mums bija ļoti veiksmīgs caur to, ka tur bija gan ļoti daudz folkloras kopu dalībnieku, vadītāju veidota mūzika iekļauta repertuārā, gan arī, ka folklorai bija atsevišķs izgājiens Mežaparkā, arī kokļu koncertā spēlēja trīs vai četri etnogrāfisko kokļu spēlētāji. (Programmas līderis.)

Joprojām lielā mērā svētku saturs un attiecīgi tas, vai PEPT iesaistītie bērni un jaunieši būs vai nebūs svētku pilnvērtīgi dalībnieki, ir atkarīgs no cilvēciskā faktora, proti, svētku virsvadītāja un viņa attieksmes pret folkloru.

Klupšanas akmens ir dziesmu svētku attiecīgās jomas virsvadītājs. Ja ar Zandu Mūrnieci, kas ir dejojotājiem virsvadītāja, mums ir ļoti labas attiecības, ar Ritu Platperi, kas bija par koriem atbildīgā, arī speciāliste Valsts izglītības satura centrā, Mārai bija ļoti labas attiecības. Tad savukārt ar koru virsvadītājiem – tur bija Gints Ceplinieks un Edgars Vītols. Ar Gintu mums arī bija ļoti laba sadarbība, viņš ar prieku gribēja redzēt mūsu programmu Mežaparkā. Savukārt Edgars Vītols iepriekšējos, kas pārvērtās par video svētkiem, vairs neiekļāva folkloru. Tā kā es domāju, ka tas atkal ir cilvēcīgais faktors. No kā viņi baidās? Es nezinu. Kas ir tas,

kas attur? Man liekas, ka mēs esam ar savu varēšanu un jaudu esam pierādījuši, ka mēs varam būt svētku sastāvdaļa. (Programmas līderis.)

Dalība Dziesmu un deju svētku norisēs nav vērtējama viennozīmīgi. No vienas puses, esot daļai no svētku programmas, PEPT var rēķināties ar finansiālu atbalstu, proti, katru ceturto, piekto gadu, gatavojoties svētkiem un īstenojot tos, pieaug VISC finansējums, kas galvenokārt tiek novirzīts Nozares padomei, kuras eksperti skatēs un konkursos vērtē bērnu un jauniešu folkloras kopu sniegumu. Tā kā finansu resursi allaž ir nepietiekami, jo lauvas tiesu no svētkiem paredzētā budžeta saņem kori un deju kolektīvi, kas arī skaitliski veido lielāku pārstāvniecību (2021. gada sākumā kultūrizglītībā kolektīvu un dalībnieku skaits pēc žanru sadalījuma bija sekojošs – kori 371 kolektīvs (14 737 dalībnieku), 977 deju kolektīvi (19 829 dalībnieku), 109 teātra mākslas kolektīvi (1724 dalībnieku), 94 instrumentālie mūzikas kolektīvi (2922 dalībnieku), 224 mazie mūzikas kolektīvi (2299 dalībnieku), 135 mūsdienu dejas kolektīvi (2430 dalībnieku), 100 folkloras kopas (1815 dalībnieku)⁶, tad tradicionālās kultūras biedrība “Aprika” sagatavo projektu pieteikumus un startē Valsts Kultūrkapitāla fonda regulārajos konkursos un mērķprogrammā “Valstiski nozīmīgi pasākumi”, tādējādi piesaistot papildus finansējumu svētku folkloras programmas norisei.

Kaut PEPT iesaistīšanās svētku norisē pašos bērnu un jauniešu folkloras kopu dalībniekos ceļ pašapziņu, līdzī nāk arī vairāki organizatoriski un saturiski izaicinājumi.

Redzi, Dziesmu svētki ir ārkārtīgi nozīmīga, varbūt pat visnozīmīgākā kultūras zīme Baltijas teritorijā. Sākot jau ar to, ka UNESCO to ir nominējis par dārgumu, beidzot ar to, ka pašvaldību līmenī – ja tu nepiedalies Dziesmu svētku procesā, tevis nav. Līdz ar to, es esmu ilgus gadus arī folkloristiem mēģinājusi iestāstīt – jā, jā, ir labi mēģināt apzināties savu savdabību, bet ir ļoti labi sadarboties un veidot folkloras programmu Dziesmu svētkos, jo tas ir finanšu instruments, tas ir sabiedriski nozīmīgs. Respektīvi, viņi saņem arī to ārējo atzinību, kas viņiem ir tik ļoti vajadzīga visiem. Pats svarīgākais jautājums priekš mums pašiem ir tas, ka tajā brīdī, kad tu ej Dziesmu svētku kontekstā, tev ir ļoti precīzi sev jāatbild uz jautājumu, kādā veidā tu tur ienes šo tradicionālās kultūras savdabību? Un tas ir ļoti, ļoti nopietns jautājums. (Programmas līderis.)

Politiski un tādos budžeta jautājumos – daudz vieglāk ir dabūt finansējumu, kad tu gatavojies Dziesmu svētkiem, vai kad tu gatavojies Dziesmu svētku skatei. (Kopas vadītājs.)

Pateicoties Dziesmu svētkiem, var apģērbt vai papildināt garderobi. Es īsi varu piebilst, ka vecākiem un pašvaldībai tas ir ļoti svarīgi. Un izglītības iestādei, kurā mēs darbojamies. Bērniem un man tas ir tiešām [tikai] kārtējais pasākums, kurā ir forši! Bet pašvaldības ļoti to novērtē, lepojas. Arī izglītības iestāde un vecāki ļoti lepojas ar to, ka mēs varam būt dalībnieki dziesmu svētkos. (Kopas vadītājs.)

Dziesmu un deju svētku organizatori nosaka dalībnieku skaita limitu, līdz ar to iekļaujošai PEPT programmai, kas iesaista un pieņem visus bērnus bez īpašas atlases, nākas pieņemt nepopulārus lēmumus, dalībai vairāk virzot formas ziņā estētiskās kvalitātēs balstītas folkloras kopas.

⁶ Avots: epastu sarakste ar PEPT programmas vadītāju Māru Mellēnu 2022. gada septembrī.

Nu, Dziesmu svētki mums ir īpašs gads, jo Dziesmu svētki ir reizi piecos gados. Tad tas skaitās Dziesmu svētku programmas modelēšanas sarīkojums. Šajā gadījumā tas ir ļoti sāpīgs jautājums par to, vai vajag skates, vai nevajag skates? Vai vajag uzraudzību, vai nevajag? Vai vajag vērtēšanu, vai nevajag vērtēšanu? Vai vajag ekspertēšanu, vai nevajag ekspertēšanu? (Programmas līderis.)

Tu drīkstī paņemt 1000 bērnus, vairāk ne. Bet man ir 1500. Līdz ar to man ir tie 500 kulturāli jāatsijā. Tā ir šausmīgi smaga situācija. Iedomājies – tu esi četrus gadus kopis attiecības, mēģinājis stāstīt, ka šitā varbūt nē, šitā varbūt nē, tomēr varbūt citādi... Un tad pēkšņi nosēžas četras tantes un viens onkulis [eksperti], un sāk likt punktus, kas principā ir pilnīgi normāla situācija – skolā arī liek atzīmes un tamlīdzīgi. Bet tai pašā laikā tur ir kaut kāda milzīga pretruna. (Programmas līderis.)

Mēs esam Dziesmu svētku tauta, un Dziesmu svētki joprojām ir prestiža lieta, un tad mums arī tas ir svarīgi, jo mēs arī gribam būt prestiži, mēs gribam piedalīties tur, kur ir šī te īpašā vieta. (Kopas vadītājs.)

Par spīti tam, ka [Dziesmu un deju svētku] *dejojājiem, dziedātājiem folkloras nav vajadzīga, kaut tas ir pamatu pamats, no kurienes (ceļas) dziedātāji un dancotāji, PEPT vēlas būt Dziesmu un deju svētku dalībnieki un piedalīties Mežaparka estrādes pasākumos.*

1.4. Lokālā kultūras mantojuma popularizēšana un saglabāšana

PEPT programma vienlaikus veic arī lokālā novada kultūras mantojuma reprezentācijas funkciju. Nereti folkloras kopas piedalās dažādos skolas, pagasta, novada pasākumos un iesaistās vietas atpazīstamības veicināšanā.

Jo gadi, jo man liekas, ka arvien labāk un labāk izprot tieši folkloras kopu darbību. Teiksim, mēs esam kā dzirkstošs vīns, kā šampanietis, tā varētu teikt. Kad atbrauc ciemiņi, tad ko prasa parasti? Tās ir uzreiz folkloras kopas, kas var uzdziedāt, iesaistīt kādu, var lusti izveidot uzreiz uz vietas. (Kopas vadītājs.)

Direktore stāv un krīt par mūsu folkloras kopu – tā ir mūsu skolas seja, mūsu pagasta seja. (Kopas vadītājs.)

PEPT programmas ietvaros tiek koptas un saglabātas ne tikai vietējās tradīcijas, bet arī, piemēram, Latgalē, pateicoties PEPT folkloras kopu aktivitātēm, iespēju robežās tiek uzturētas un koptas latgaliešu valodas prasmes.

Uz šo brīdi situācija Upītē ir tāda, ka pāris ģimenēs runā latgaliski, pārējie runā latviski. Diemžēl. Tas visā Latgalē laikam. Ir tendence tomēr izzust tam latgaliskumam. (Kopas vadītājs.)

Tiklīdz bērns nonāk bērnu dārzā, ļoti reti kurās ģimenēs bērns latgaliski runā. Un folkloras kopas ir tās, kuras cenšas to latgalisko saglabāt. (Kopas vadītājs.)

Manā pilsētā bērni latgaliski ļoti, ļoti mazs procents runā. Pagājušajā gadā es taisīju tādu projektu, kad mēs stāstījām teiku par Rēzeknes rozi. Un katram bērnam liku vienu teikumu, skatoties kamerā, no galvas runāt latgaliski. Ļoti lielam procentam tas ļoti grūti nācās. Protams, dziedāt latgaliski ir daudz vieglāk. (Kopas vadītājs.)

1.5. Mazākumtautību mantojuma popularizēšana

PEPT programmā darbojas vairākas mazākumtautību folkloras kopas – slāvu folkloras kopa “Birjulki” Rīgas Baltmuižas pamatskolā, “DAR” Kultūras un tautas mākslas centrā “Ritums”, krievu folkloras studija “Iljinskaja pjatņica”, J. G. Herdera Rīgas Grīziņkalna vidusskolā, folkloras kopas “Solniško” un “Rusiči” Liepājā, “Sienāzīši” Rēzeknes Valsts Poļu ģimnāzija u.c. Diemžēl COVID-19 pandēmijas ierobežojumu dēļ darbību pārtrauca lībiešu folkloras kopa “Piški kāndla” Tārgalē.

PEPT uzskatāma par piemērotu formātu mazākumtautību iesaistei Latvijas kultūras mantojuma saglabāšanā un popularizēšanā, sniedzot ieguldījumu iekļaujošas sabiedrības principu īstenošanā. No otras puses, repertuārā izmantojot sava etniskā mantojuma vērtības, pārējie PEPT dalībnieki gūst plašāku priekšstatu par mazākumtautību atšķirīgajam tradīcijām.

Krievu tautības bērni – viņi varbūt grūtāk lasa un izrunā, bet dziedāšana jau ir tā, kas attīsta valodu. Un es zinu, ka ir viens tētis, kas latviski vispār nesaprot, bet tomēr viena meita bija pie manis vairākus gadus. Un tagad mazā māsiņa nāk. Tā kā viņiem ir arī svarīgi to latvisko kultūru izjust un izbaudīt. (Kopas vadītājs.)

KULTŪRAS NORIŠU VEICINĀŠANAS UN IZGLĪTĪBAS FUNKCIJA (PLATFORMAS LOMA)

2.1. Ikgadējā nacionālā sarīkojuma raksturojums

PEPT ietvaros katru gadu notiek nacionāla mēroga pasākums – festivāls “Pulkā eimu, pulkā teku”. Ik gadu (izņemot pandēmijas periodu) tas ir bijis divu dienu pasākums un norisinājies katru reizi citā Latvijas vietā. Tā 2018. gadā divu dienu sarīkojums notika Līvānu novadā par tēmu “Kāzu tradīcijas un rituāli”, 2019. gadā – Iecavas novadā par tēmu “Bites, medus, biškopība latviešu folklorā”. 2022. gadā pasākums notika Liepājā, tā tēma bija “No saknēm uz galotnēm”.

Lai piedalītos 2022. gada nacionālajā sarīkojumā, PEPT programmas dalībnieki visa mācību gada garumā bija mācījušies dziesmas, dejas un rotaļas, iepazinusi savas apkārtnes kokus un koku simboliku dainās, ticējumos un citos folkloras materiālos un tad Liepājā dalījās ar apgūto pieredzi un zināšanām. Pasākumā piedalījās 56 bērnu un jauniešu folkloras kopas no visas Latvijas ar 725 dalībniekiem. Pirms COVID-19 pandēmijas parasti festivālā piedalījās ap 1000 - 1200 dalībnieku no visas Latvijas.

Festivāls gan bērnu, gan skolotāju vidū tiek ļoti gaidīts, jo tas ir ne tikai kopīgs brauciens uz kādu no Latvijas vietām, bet arī satikšanās ar pārējiem PEPT dalībniekiem, pieredzes apmaiņas un gada garumā ieguldītā darba izrādīšanas un novērtēšanas brīdis.

Pats lielākais dzinulis bērniem ir tieši PEPT lielais pasākums, uz kuru mēs varam doties. (Kopas vadītājs.)

Parasti mācību gads jau sākas ar to: “Vai mēs šogad brauksim uz tām divām dienām?” Tas arī viņiem ir tāds stimuls nākt kopā. (Kopas vadītājs.)

“Pulkā eimu, pulkā teku” mēs visu gadu ar bērniem gaidām! Kad tad būs festivāls, kur mēs brauksim parādīt sevi, ar saviem kolēģiem parunāt! Mācos katru reizi! Bērniem ļoti patīk. (Kopas vadītājs.)

Bērniem patīk, ar prieku viņi dodas uz šo festivālu. Tas ir tā kā tāds notikums, atskaites punkts visai darbībai. (Kopas vadītājs.)

2.2. Tradicionālās kultūras konkursi bērniem un jauniešiem

PEPT ietvaros regulāri notiek tradicionālajā kultūrā balstītu zināšanu un prasmju konkursi bērniem un jauniešiem – stāstnieku konkurss “Teci, teci, valodiņa”; stāstnieku konkurss “Anekdošu virpulis”; dziedātāju konkurss “Dziesmu dziedu, kāda bija”, tradicionālās dejas konkurss “Vedam danci”, kā arī muzicēšanas konkurss.

No vienas puses, konkursu pieeja nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanā tiek pretrunīgi vērtēta, jo grūti izvirzīt vērtēšanas kritērijus neviendabīgam, vietējās tradīcijās balstītam mantojumam, turklāt, konkurss nozīmē arī konkurenci un emocionālo spriedzi. No otras puses, tas ir labs veids, kā popularizēt novadu tradīcijas, attīstīt dalībnieku motivāciju un veicināt sadarbību starp pedagogiem un bērniem.

Ir pieci konkursi. Un sākumā dzirdot vārdu “konkurss”, uzreiz jau ir atgrūdoša reakcija – “Nu, kas ir konkurss?” Un arī ļoti daudzi skolotāji, kas nāk un savus audzēkņus sūta uz konkursiem, var redzēt, ka viņi ir ļoti sagatavojuši, pārgatavojuši tos bērnus. Bet tā konkursa ideja ir sacensties pašam ar sevi. Cik tu labi vari izdarīt, kā tu esi darījis iepriekš? Ko tu jaunu esi iemācījies? (Kopas vadītājs.)

PEPT pedagogi novērojuši, ka bērniem dalība konkursos tomēr patīk un tā ir sekmīga un sevi attaisnojoša pašizpaušmes forma.

Viņi diezgan godkārīgi, viņiem patīk, ka Ludzas mūzikas un mākslas skolas lapā ieliks viņus ar diplomu, redzēs visa pasaule, jo to var apskatīt no jebkura punkta uz zemeslodes! (Kopas vadītājs.)

Bērni, piedaloties konkursos, gūst tādu pašapliecināšanās iespēju, jo ne jau katram lauku bērnam, arī pilsētas bērnam, ir tādas iespējas – sevi parādīt individuāli. Bet šie konkursi, kas notiek šajā kustībā, dod viņiem par sevi tādu apliecinājumu. (Kopas vadītājs.)

Man patīk ļoti, arī bērniem patīk, ka viņi dzird viens otru. Viņi spēj novērtēt. Un konkursos ir labi tas, ka mēs nesacenšamies viens ar otru, bet mēs sacenšamies paši ar sevi. Cik es labi šogad izdarīju šo vai to? Man, protams, kā skolotājam ir nākamais izaicinājums atrast ko sarežģītāku vai interesantāku tiem, kas tur jau ir vairākas reizes. (Kopas vadītājs.)

Nu, nav labi vienam ar otru sevi salīdzināt, bet tomēr viņi redz, kā citi darbojas. Un tas dod arī stimulu pašam tiekties uz kaut ko. Jo, ja viņš redz, ka tie citi tur dara to un to, tad mēs jau arī varam. Tas ir svarīgi. (Kopas vadītājs.)

2.3. Profesionālā pilnveide pedagogiem

PEPT sniedz nozīmīgu ieguldījumu profesionālo kompetenču pilnveidē pedagogiem, rīkojot kursus, seminārus, meistarklases un meistardarbnīcas, izstrādājot un bez maksas piedāvājot arī dažādus mācību materiālus. Lai šo aktivitāti īstenotu, tradicionālās kultūras biedrība “Aprika” sagatavo projektu pieteikumus Valsts kultūrkapitāla fonda projektu konkursiem un sadarbībā ar VISC tos īsteno. Šāda veida tik plašs, daudzpusīgs un kvalitatīvs profesionālo kompetenču pilnveides piedāvājums pedagogiem nav ierasta prakse Latvijas izglītības sistēmā.

Mums paralēli ir skolotāju kursi, jo es esmu visus šos gadus pastāvējusi uz to, ka šī programma nevar pastāvēt bez nemiīgas mācīšanās klāt. (Programmas līderis.)

Tur var nākt visi, un tajosursos viņi sevi bagātina. (Programmas līderis.)

Man direktors saka: “Kāpēc tev tie kursi tik bieži?” Bet es saku: “Tie ir kursi, uz kuriem gan braucu tad, kad varējām, gan arī Zoom’ā, jāsaka, ka tie ir vienīgie kursi, kuros es tiešām es iegūstu visu to, kas ir vajadzīgs!” (Kopas vadītājs.)

PEPT programmas ietvaros VISC sadarbībā ar biedrību “Aprika” organizē arī ikgadējas konferences folkloras skolotājiem, bērnu un jauniešu folkloras kopu vadītājiem. Piemēram, 2018.gada tēma bija „Tradīcija, interpretācija, jaunrade – bērnu un jauniešu folkloras kopu pieredze”, 2019.gadā – “Folkloras mantojums un mūsdienas – izziņa, saziņa, sadarbība”, 2021. gadā – “Nemateriālā kultūras mantojuma apgūšana un pārmantošana: starp tiešsaisti un iesaisti”, 2022. gadā – “Dzīvais mantojums un tā pārmantošanas aktualitātes”.

Pedagogu vidū augsti novērtēta ir pieredzes apmaiņa, piedaloties Vasaras skolās-semināros. Tādi 2018. gadā notika Rankā, 2019. gadā – Iecavā. 2022. gadā pedagogu profesionālās kompetences pilnveides semināri folkloras skolotājiem, bērnu un jauniešu folkloras kopu vadītājiem notika Cesvainē un Aizputē.

Vasaras skoliņa skolotājiem. Tas bija vienkārši fantastiski! Divu dienu, trīs dienu sabraukšanas, kur mēs visi mācījāmies. Tas bija tāds pozitīvais lādiņš – tu tā aizbrauc, uzlādējies, un tad tu vari ņemties! (Kopas vadītājs.)

Augstu profesionālās pilnveides kvalitāti PEPT nodrošina tas, ka ir izveidojusies laba sadarbība ar Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma izciliem ekspertiem – tradicionālā apģērba pētnieci Aneti Karlsoni, tautas lietīšķās mākslas eksperti Lindu Rubenu; tradicionālās dziedāšanas pasniedzēju Zani Šmiti, etnomuzikologiem Valdi Muktpāvelu, Andu Beitāni, Ilmāru Pumpuru, Laumu Bērzu, vēstītājfolkloras pētnieku Gunti Pakalnu, tradicionālās dejas eksperti Daci Smirnovu u.c.

Ne velti, kā liecina pētījuma intervijas, PEPT pedagogu vidū kursu un semināru saturs tiek augstu novērtēts. No vienas puses, tas sniedz jaunas zināšanas, no otras – tā ir iespēja satikt domubiedrus, saņemt atbalstu, uzturēt un kopt emocionālās kopienas saites un piederības sajūtu.

Pandēmijas laikā bija šīs regulārās tikšanās Zoom’ā,ursos. Kad bija pirmie Zoom kursi, (pirms tiem) bija zīmīgs pārtraukums, tad es no aizkustinājuma apraudājos, ka beidzot kopiena ir satikusies, ka beidzot kolēģi ir satikušies! Vismaz šādi tas ir līdzeklis, kā mēs varam sniegt atbalstu un redzēt viens otru. Man bija ļoti svarīgi – satikt savus kolēģus. Varbūt es ar viņiem neko daudz nerunāju, bet nejusties vienai... Justies savējai starp savējiem nevis kā baltam zvirbulim. (Kopas vadītājs.)

SOCIĀLĀS IETEKMES FUNKCIJA (SAVIENOTĀJU, KULTŪRAS PROCESU IEROSINĀTĀJU LOMA)

3.1. Dalībnieku raksturojums

Lielākā daļa PEPT dalībnieku ir sākumskolas vecuma bērni – tas izskaidrojams ar to, ka šim vecuma posmam folkloras apguve ir ļoti piemērota, un arīdzan ar to, ka brīvā

laika pavadīšanu organizē vecāki, atvedot vai piesakot savu atvasi folkloras pulciņā vai kopā. Sasniedzot pusaudžu vecumposmu, dalībnieku vidū vērojamas izmaiņas – paliek tie, kam tas patiesi interesē, pienāk klāt arī jauni dalībnieki, arvien svarīgāks kļūst socializēšanas aspekts.

Sākumskolā tās pārsvarā ir rotaļas, līdz ar viņi ir apguvuši jau rotaļas, viņi ir saraduši kopā darboties, un lielākie bērni, nu, tas ir, vidusskola – viņiem ir svarīgi būt domubiedru grupai. (Kopas vadītājs.)

Lai sasniegtu ne tikai skaitliski nozīmīgu pārstāvniecību, bet arī dabisku iekšējo tradīciju pārmantojamību un mijiedarbību starp dažādu vecumposmu dalībniekiem, bērnu un jauniešu folkloras kopām vislabāk ir darboties skolās, kur folkloras kopas vadītājs ir arī sākumskolas skolotājs, kurš jau no pirmās klases savus audzināmos skolēnus iesaista folkloras pulciņā. Izcils šāda modeļa piemērs ir folkloras kopa “Ceiruleits” Līvānos, kas pastāv jau 32 gadus.

Labs darbības modelis veidojas arī tad, ja vienā folkloras kopā vai pulciņā ir izveidojies kodols un ir dažādu vecumu dalībnieki.

Ļoti jauki, ka ir kaut kāds pamats, pie kā arī pārējie jaunieši un bērni pievelkas klāt. Un, kā jau zināms, mazākajiem patīk, ka ir lielāki klāt. (Kopas vadītājs.)

Bērni un jaunieši iesaistās folkloras kopās, gan atsaucoties skolotāja – folkloras kopas vadītāja uzaicinājumam, gan klases biedru un draugu pozitīvas pieredzes un “reklāmas” dēļ, gan arī tāpēc, ka folkloras kopas kļūst atpazīstamas pilsētā un novadā.

Mutvārdu labais tonis [nostrādā], kad pasaka – “Cik forši tur ir!” Tur pat nevajag aģitēt! (Kopas vadītājs.)

Stāsts tāds – aizbraucis uz Liepāju, pirmo reizi ieraudzījis jūru, stāsta saviem klases biedriem – “Tu zini, cik tur lieliski?” Mums puse “Jumalēnu” vispār taisās Liepājā dzīvot, jo viņiem tik ļoti patika Liepājā! Tā kā arī tie bērnu pieredzes stāsti īstenībā ir viens no tiem motivatoriem, kas citus pavelk līdzī. (Kopas vadītājs.)

Uzstāšanās un festivāls “Pulkā eimu, pulkā teku” – tas ir āķītis. Jo es dzirdu, ko bērni runā – “Nāc, nāc, mums bija tur jau tri, mēs tur tā darījām!”

Tā kā es strādāju interešu centrā, tad pie manis bērnus atved vecāki. Viņu motivācija parasti ir tas, ko viņi ir redzējuši – kur “Ķoci” viņi ir redzējuši, kur tas ir dziedājis vai piedalījies. Tātad pirmā motivācija, kas svešinieku var uzrunāt, ir mūsu padarītas darbs, tas rezultāts. Tas ir pirmais, kas liekas – “O, es arī tā gribētu!” (Kopas vadītājs.)

Veicot pētījumu, gan dalībniekiem, gan pedagogiem bija iespēja paust viedokli attiecībā uz motivācijas aspektiem, viņiem atbildot uz jautājumu, kas ir tās PEPT darbības izpausmes, kuras visvairāk patīk un piesaista dalībniekus. Bērnu un jauniešu vidū visbiežāk tika minētas šādas:

- *rotaļas, rotaļdejas,*
- *tautas mūzikas instrumentu spēle, kopāmuzicēšana,*
- *danči,*
- *festivāls “Pulkā eimu, pulkā teku”,*
- *braucieni – reģionāli, nacionāli, starptautiski (ekskursijas, kopkoncerti), īpaši ar nakšņošanu un vakara ballītēm,*
- *konkursi,*

- *nometnes,*
- *kopābūšana, satikšanās.*

Nepastarpinātā komunikācija un kopābūšana ir būtiska PEPT raksturiezīme – to, cik tā ir svarīga, pierādīja pandēmijas laiks, kad nodarbības notika vai nu attālināti, vai individuāli. Tiešsaistes jeb attālinātais formāts galvenokārt bija tas iemesls, kāpēc vairākās kopās daudzi no dalībniekiem pārstāja darboties.

3.2. Personības izaugsmes iespējas

Dalība PEPT programmā bērniem un jauniešiem piedāvā dažādas iespējas ne tikai radoši izpausties un attīstīties, bet arī pilnveidoties un gūt jaunas tradicionālajā kultūrā balstītas zināšanas un pieredzi, tostarp praktiskas amatniecības iemaņas, pašiem šujot tautastērpus, izgatavojot mūzikas instrumentus u.c.

Ar tērpiem mums, redz, ir savādāk, bet mums visu laiku ir bijis tā, ka ir šuvuši paši – vai nu kāds no vecākiem palīdz, vai es ņemu adatu un diegu, šķēres rokā. Ir bijis arī ar instrumentiem tā, ka lielākie brauc uz nometnēm tur gatavot kokli vai taures. (Kopas vadītājs.)

Vērtīga pieredze tiek gūta piedaloties dažādos pasākumos, braucienos, uzstājoties uz skatuves. PEPT dalībnieki tiek iekļauti kultūrizglītības aktivitātēs, kas ne vienmēr ir pieejamas zemāka labklājības līmeņa ģimenēm vai attālāko reģionu iedzīvotājiem.

PEPTs, redzi, katru gadu brauc uz citu novadu, tāpēc ka mēs uzskatām, ka viņiem ir arī jāizglītojas un kaut kas jāpiedzīvo. (Programmas līderis.)

Un, protams, Latvijas pasākums, kad tev ir iespēja iepazīt savu Latviju. To, ko tu varbūt nevarētu ar vecākiem, tikai esot ģimenē, jo ne katram ir iespēja. (Programmas līderis.)

Labi, rīdziniekiem ir simts un viena izvēles iespēja, bet sevišķi svarīgi es to redzu lauku bērnos, ka varbūt viņiem ir bijusi tā iespēja ieraudzīt... Latviju ieraudzīt, Latvijas mērogu, kaut kādu kultūru mijiedarbību, ka viņi iziet ārpus tā sava šaurā loka, ka viņi saprot, ka viņi drīkst aizbraukt kaut kur ārpus no sava ciemata, darīt... Tas palīdz tapt sabiedriski aktīvākiem un drosmīgākiem. (Programmas līderis.)

Dalība PEPT programmā paplašina dalībnieku kultūrvēsturiskās zināšanas un erudīciju.

Kultūrvēsturiski manēji ir vismaz zinošāki, jo tas, ka viņi ir pa tiem gadiem... Nu, tie, kas darbojas vairākus gadus, viņi ir izbraukājuši Latviju krustām šķērsām. Mums ir bijušas sarunas ne tikai par folkloru, arī par vēsturi, politiku, par mākslām. Nu, tā kā mums starpdisciplināritāte ir tik cieša, bieži izmantota nodarbībās... Es domāju, ka viņi ir erudītāki par citiem. (Kopas vadītājs.)

Viņiem izpratne ir plašāka, jo man arī nāk latviešu valodas skolotāja, saka – “Nu, kuri, protams, to zināja? “Knipati” zināja.” Tā ir izpratne un prasmes. Man arī vecāki ir teikuši, ka bērni psiholoģiski, emocionāli ir atvērtāki, brīvāki. Vai arī nostāties klases priekšā nav tik grūti, kā bija pirms tam. Es gribu teikt, ka mēs daudz labas lietas darām. (Kopas vadītājs.)

Piemēram, kad gatavojamies kaut kam, tad skatāmies, ka tā ir tieši tikai Zemgalē dziedāta dziesma, tikai tādā veidā Zemgalē. Vēl šaurāku to lokālo – “Tas mums ir no

Zemgales, šis no Sēlijas ieklīdis. Un šitādu blūzi nevar vilkt, saktu arī nē.” Un tas jau ar laiku atnāk, tā sapratne par lokālo. (Kopas vadītājs.)

Bērni, iesaistoties PEPT programmā, paplašina savu personīgu interešu loku, apgūst pašorganizēšanās pieredzi un prasmes.

Bērnu grupā arī veidojas līderi, kas tomēr pavelk. “Nu, tu nāc, nākošajā reizē arī esi, mums te viens gabaliņš jāiemācās.” (Kopas vadītājs.)

Tāda pašregulēšanās iespēja, ko mēs piedāvājam, mācām, ka viņi sāk jau paši regulēties, izveidoties kā līderīši. Gan dziedāšanā, tad līderīši kādā spēlē, rotaļā. Vienam padodas labāk dejošana, vienam labāk padodas iesaistīt to otru. Nu, tā socializēties, kā es citreiz saku. Ļoti man šis moments patīk, jo viņi viens otru atrod, pierauj - “Klausies, tu mums derētu! Ai, mums sanāk, būs labi!” (Kopas vadītājs.)

Ir tādi vilcējspēki, ir ļoti aktīvi jaunieši. Ir ne tik aktīvi, bet viņi nerunā pretī, viņi dara līdzī. Ir tā, ka viņi stāsta, ko viņi gribētu dziedāt, ko viņi gribētu deļot. Un dažreiz ļaujtos, dažreiz, lielākoties, citreiz arī neļaujtos viņu vēļmēm. (..) Ir manā grupā arī līderi, bet ne viens. Mēs esam maz, mēs esam 10, bet līderi ir 2. Un tad notiek strīdi – kurš kuru? Bet mēs tiekam galā. (Kopas vadītājs.)

Svarīgs dalības PEPT programmā aspekts ir dalībnieku pašvērtējuma, pašpārliecinātības sekmēšana.

Tie bērni, kuri darbojās folkloras kopā, viņi bija pēc tam tie, kas nāca uz vidusskolu, un viņi bija pārliecināti par sevi. Un viņi vadīja pasākumus, varēja dzirdēt, ka tiešām ir apkārt tāda runa, ka Feimaņu skolas bērni ir ļoti pārliecināti, labi organizatori un labi vadītāji. Un es saprotu, ka ne tikai es, bet to jau arī atzina skolā – tas ir pateicoties tam, ka viņi darbojas folkloras kopā. (Kopas vadītājs.)

PEPT gūtā pieredze noteikti atstāj nospiedumus dalībnieku apkārtējās vides uztverē, personīgās identitātes veidošanā un reizēm pat turpmākās karjeras izvēlē. Vairāki no PEPT dalībniekiem ir kļuvuši par sabiedrībā zināmiem un pieprasītiem profesionāļiem – mūziķiem, žurnālistiem, aktieriem, kultūras personībām un viedokļu līderiem. Piemēram, Laima Jansone, Katrīna Dimanta, Kristīne Kārkle-Kalniņa, Zanda Ķergalve, Daiga Gaismaņa-Siliņa, Toms Treibergs, Dāvis Suharevskis, Ēriks Zeps, Edgars Kārlis u.c.

Viņi ir veidojušies par labākiem cilvēkiem, līdz ar to viņi ir veidojuši pozitīvāku mūsu sabiedrības daļu. (..) Tas pozitīvisms un vērtību orientācija. Es domāju, ka to ir PEPTs devis viņiem, nu, viņu karjeras izveidē. (Programmas līderis.)

Viņiem, arī tiem, kas ir aizslīdējuši, vēlāk tas nāk kaut kā līdzī, darot kaut ko citu, bet jau ar izpratni par to, kas ir tradīcija, vai jau ar to pieredzi, ko viņi ir ieguvuši “Putnos”, kāpjot uz skatuves vai braucienos. (Kopas vadītājs.)

Mēs visu laiku to mācām. Visu laiku to atgādinām, ka nākam no Riebiņiem, no Latgales. Diemžēļ latgaliski mums visi bērni nerunā, toties mēs ar viņiem runājam latgaliski. Un kaut ko jau iemācās pat tie, kas nerunā ģimenē latgaliski. Ir, ir. Es domāju, ka ir tā. Un tas veido to tādu... Vietējo identitāti cilvēkā, cilvēciņā, maziņā arī iekšā. (Kopas vadītājs.)

Vaicājot PEPT dalībniekiem, ko viņi iegūst, piedaloties folkloras kopā, ekspresintervijās, kas tika veiktas nacionālā sarīkojuma laikā, dominēja galvenokārt šādas atbildes:

- *Muzikālo dzirdi.*
- *Talantu izkopj. Var iemācīties dziedāt.*
- *Parādīt savus talantus.*
- *Pierod uzstāties, atmest kautrību.*
- *Iegūst jaunus draugus.*
- *Iemācīties dziedāt, dejot. Mēs arī braucam uz citām valstīm, pilsētām, tad tur var daudz ko iemācīties.*
- *Es domāju, ka folklorā dod to pašu, ko citi pulciņi, tikai vairāk un citādākos veidos. Komunikācija vien bērnam nozīmē ļoti daudz. Ja šī komunikācija veidojas caur deju, caur dziesmu, caur stāstiem, caur radošajiem procesiem, tad bērnam šī komunikācija izveidojas daudz plašāka un lielākā mērogā. Tas ir tas lielais ieguvums. Es tieši šodien, stāvot uz skatuves, nodomāju, ka pazudis jebkāds stress, tas arī ieguvums.*
- *Draugi. Dažreiz arī ceļojumi – gan uz Latvijas dažādām vietām, bet arī ārpus Latvijas. Dažreiz konfektes pēc uzstāšanās dabūjam, nu, tādi sīkumi.*
- *Iedevs drosmi, es nebaidos uzstāties, es nebaidos publiski runāt, un esmu gatavs parādīt sevi. Tas noteikti, īpaši, ja salīdzina, kāds es esmu bijis iepriekš! Tas noteikti noderēs. Arī instrumentu spēle noderēs, piemēram, spēlējot draugu lokā.*
- *Tas pirmais ir tās tradīcijas, kas ikdienā vai ģimenē netiek tik ļoti piekoptas. Te ir tā motivācija to izzināt, apgūt un pielietot.*
- *Tā mīlestība pret dziesmu, pret deju, pret tautastērpu, pret tradīcijām! Ja ej korī, izvēlies tikai dziedāt! Ja ej dejojot, izvēlies tikai dejojot, bet šeit ir tas tāds apvienojums. Iemācies dejojot, dziedāt, spēlēt. Ko liek, to dari!*
- *Folklorā ir iespējas pašizaugsmei – var piedalīties konkursos gan ar visu kopu, gan individuāli. Vari piedalīties savas folkloras kopas mini atlasītē, tad tevi sūta tālāk uz Dienvidlatgales konkursu, tad tu tiec tālāk uz Rīgu. Tā ir laba pašizaugsme. Motivācija darboties.*
- *Sajūta, ka esam visi kopā, ka esam kopā stiprums.*
- *Pašizaugsme un saliedētība.*
- *Folkloras mīlestība.*
- *Jūtamies kā liela ģimene.*
- *Labas emocijas un jauni draugi.*
- *Lieliska pieredze - šeit būt, dancot, dejojot un dziedāt. Tas ir vienkārši fantastiski!*
- *Es paplašīnu savu dzīvesloku un atrodu jaunus draugus. Pavadu daudz laika ļoti labā kompānijā. Tā ir lieliska pieredze, man ļoti patīk!*
- *Lieliska iespēja satikt jaunus cilvēkus. Un iedvesmoties, skatoties uz citiem. Te ir tik daudz brīnišķīgu kopu, cilvēku!*
- *Kopā muzicēt – tas ir ļoti forši. Kaut ko jaunu iemācīties – zināšanu nekad nav par daudz.*
- *Uzzināt par latviešu tradīcijām, mūzikas instrumentiem.*
- *Dejas.*
- *Dziesmas.*
- *Draugi.*
- *Labas atmiņas.*

3.3. Paaudžu mijiedarbe un vecāku iesaiste

Novērojumi liecina, ka folkloras kopās nereti piedalās vairāki vienas ģimenes locekļi – brāļi un māsas, dažās – pat vairākas paaudzes, tā veidojoties pēctecībai un PEPT kļūstot par tradīciju un ģimenes identitātes daļu.

Varbūt brālis mācās pie manis, tad arī jaunākais nāk pie manis. Tādi maziņi, ģimenes tradīcijas. (Kopas vadītājs.)

Bērni, kuri jau ir pieauguši, kuriem jau ir 40, ved savus bērnus pie manis uz folkloru, un tradīcija turpinās. (Kopas vadītājs.)

Mums arī ir šobrīd trīs paaudzes. Es domāju, ka ir zelta vērts, ka tā! Man ir meitene, kas spēlē mammas kokli, kas ir taisīta 90.gados. Tātad mamma nāca pie manis uz "Tīni", un tagad meita nāk. Savukārt vecmāmiņa darbojas pieaugušo folkloras kopā. Tas ir arī tas zelta pūrs! (Kopas vadītājs.)

PEPT dalībnieki sadarbojas ar pieaugušo folkloras kopām un etnogrāfiskajiem ansambļiem gan kopīgi uzstājoties, gan pārstāvot savu novadu nacionāla un starptautiska mēroga pasākumos.

Mans gads nebeidzas maijā, mans gads iet visu gadu. Un viņiem, šiem skolas bērniem, ir ļoti svarīgi būt kopā ar pieaugušajiem gan Baltikā, gan Dziesmu svētkos, tāpēc mēs arī šo ceļu ejam. (Kopas vadītājs.)

Nereti PEPT bērni arī izauguši turpina iesaisti folkloras aktivitātēs pieaugušo kopu sastāvos. Bet reizēm var arī notikt otrādi, piemēram, Ziemeļlatgales Briežuciema bērnu folkloras kopa radās pateicoties Briežuciema etnogrāfiskajam ansamblim.

Etnogrāfiskā ansambļa vadītāja Maruta dažas meitenes aicināja koncertā piedziedāt, nu, tām etnogrāfiskā ansambļa meitenēm. Un tad viņas teica, ka būtu forši, ka varētu tā atsevišķi dziedāt. Mēs nez kāpēc bijām iedomājušās, ka mums bērni nez kāpēc negrib. Mēs par laimi bijām kļūdījušās! (Kopas vadītājs.)

Pateicoties bērniem, folkloras kopu aktivitātēs iesaistās vecāki – ne tikai nodrošinot savus bērnus ar tautastērpiem, reizēm instrumentiem, sedzot braucienu izmaksas u.c., bet arī aktīvi piedaloties folkloras kopas dzīvē.

Bija laiki, kad nebija iespēju iegādāties tautu tērpus, vecāki šūstīja visas Krustpils blūzes ar stāvajām apkaklēm un izšūtajiem pleciem. Tas bija vecāku darbs. Tagad, protams, var saņemt atbalstu no dažādiem uzņēmumiem. Vecāku atbalsts ir milzīgs. Viņi var palaist savus bērnus kaut vai uz to pašu "Pulkā eimu", samaksāt to naudiņu, daļēji apmaksāt to braucienu. Bez vecākiem noteikti nebūtu nekur. (Kopas vadītājs.)

Ir tādi labie vecāki, kas paši ir bijuši "Pulkā eimu, pulkā teku" dalībnieki, un tagad viņu bērni šeit darbojas. Viņi ir labs palīgs skolotājam – ja ir kaut kur jābrauc, tad viņi pašreizlīdzīgi dodas līdz, palīdz saģērbt, skaisti sapucēt, pabarot. Tā kā viņi ir labs palīgs skolotājam, jo viņi zina, kas tas ir, kas ir jādara. (Kopas vadītājs.)

Vecāku iesaistes pakāpe mēdz būt atkarīga no grupu dalībnieku vecuma, proti, jo mazāks ir bērns, jo vairāk vecāki iesaistās un interesējas. Reizēm, ja bērns pats atradis ceļu uz folkloras kopas nodarbībām jau pusaudžu vecumā, vecākos mēdz rasties aizdomas par to, kur un ar ko kopā tiek pavadīts brīvais laiks. Tāpēc skolotājam ļoti

svarīgi vecākus iesaistīt, aicinot līdzī uz pasākumiem, braucieniem, informējot gan par gaidāmajiem, gan notiekošajiem pasākumiem, izmantojot dažādas digitālās saziņas platformas un vietnes. Tas sekmē vecāku iesaisti un sadarbību ar viņiem.

Šobrīd mums ir Whatsapp grupa, kur mums ir visi "Jumalēni" ar visiem vecākiem, lai vecāki zina, kas notiek, kur mēs esam. Un tad, kad mēs šogad izbaudījām šī gada PEPT, kad vecāki bija lietas kursā, cikos mēs atbraucām, kā mēs braucām autobusā, kā mēs gulējām zem sēdekļiem, kā mēs tur kārtīgi izklaidējāmies, pozitīvas emocijas guvām. Visas dienas garumā bijām kopā ar vecākiem. (Kopas vadītājs.)

Es uz katru tālo braucienu ņemu citu vecāku līdzī, lai var izbaudīt, kā tas ir – kā ir saģērbties, kā ir izbaudīt visu, atbalstīt. Tad es tā ļoti mērķtiecīgi – tā, tagad es šītās mammas uzrunāšu, nākamajā reizē tās. Tādā veidā, lai viņiem visiem tā saprašana rodas par to. (Kopas vadītājs.)

Vecāku iesaiste ir svarīga arī bērnu ārpuskolas dzīves plānošanā, lai atliek laiks ne tikai mūzikas skolai, sportam, bet arī folkloras kopu aktivitātēm. Kamēr bērni ir sākumskolas vecumā, vecāki ir liels atbalsts folkloras grupas vadītājam, savukārt vēlākās klasēs – vecākiem ir iespēja motivēt un pārliecināt savas atvases, lai viņi nepamet folkloras pulciņu. Saskaņā ar intervijās pausto, pandēmijas ierobežojumu laikā skolotājiem vecāku atbalsts ļoti noderēja, mudinot bērnu vingrināties un apgūt repertuāru patstāvīgi.

Katrā ziņā vecāki ir ļoti pozitīvs atspajds veiksmīgākam darbam. Janvārī, februārī uznāk arī tāds lūzuma punkts, ne tikai skolotājiem, bet arī bērniem, kad viņi pēkšņi vairs neko negrib. Bet tas vecāks ir: "Nē, tu gadu iesāki, tu gadu pabeigsi." Nu, tas, kurš palīdz to bērnu motivēt! (Kopas vadītājs.)

Teiksim, kas attiecas uz noturīgumu, tad vecāki stāsta šādu joku: "Ja tu slikti uzvedīsies, tad tu neiesi uz "Kokli"." Un tas nostrādā diezgan labi. Tā kā mums ir šāds jociņš, bet tas jau ir gadiem. (Kopas vadītājs.)

Ir bijuši gadījumi, kad vecāki PEPT iesaistes rezultātā ir izveidojuši savas interešu grupas un pat pieaugušo vai ģimeņu kopas.

Ja runājam par vecāku un bērnu nozīmi, tad mana kopa bija vispirms bērnu kopa, un tad mammas sāka nākt bērniem līdzī. Un tagad man ir arī pieaugušo kopa! (Kopas vadītājs.)

Mums ir arī mammas, kas nāk dziedāt kopā, jo viņas ir ievilkušās par sevi. Un neoficiāli mums mammas ir iesauktas par "Pagalītēm", kas nāk dziedāt. Viņām ir mammu folkloras kopa "Pagalītes", kā "Oglīšu" mammas. (Kopas vadītājs.)

3.4. Piederība kopienai

PEPT uzskatāma par aktīvu, nacionālā mēroga nemateriālā kultūras mantojuma kopienu, kam piemīt skaidri definēta struktūra, vienojošas vērtības, ko stiprina emocionālās saites un kam ir izteikti līderi, tādi kā Māra Mellēna, kas kopienu vada nu jau 35 gadus, un Dina Liepa, kas šobrīd aktīvi iesaistās programmas vadībā.

PEPT vadībā iesaistīta arī PEPT novadu koordinatore padome, kas veidota pēc reģionālā principa un kas pārstāv lokālās kultūrvēsturisko teritoriju tradīcijas. Pētījuma

laikā 2022. gadā aktīvi bija 11 PEPT programmā iesaistīti novadi, proti, Dienvidlatgale, Ziemeļlatgale, Kūkova, Vidzemes piejūra, Vidzemes augstiene, Piedaugava, Lejaskurzeme, Viduskursa, Zemgale, Sēlija, Rīga⁷. Katram PEPT novadam ir savs reģionālais vadītājs. Reģionālais vadītājs jeb koordinators veic svarīgu atbalsta un komunikatīvo funkciju, tādējādi kopā sasaistot sava novada bērnu un jauniešu folkloras kopas un to vadītājus – *neļaujot iesūnot, paskubinot un vienmēr kopā sasaucot.*

Ciešāka sadarbība un kopienas saliedētība veidojas tieši novadu ietvaros, braucot vienam pie otra uz pasākumiem, rīkojot kopā nometnes, īstenojot projektus u.tml. Piemēram, Vārkavas “Vālodzītei” ir laba sadarbība ar Līvānu “Ceiruleiti”, Riebiņu “Jumaliņu”, Aglonas “Žibactiņu”, “Dzeipureņu”, Preiļu “Pumpuriņu”, Iecavas “Tarkšķiem” ar Ozolnieku “Knipatiem”, Vidzemes augstienes novada folkloras kopas Jaunpiebalgā, Rankā, Ļaudonā satiekas kopīgās meistarklasēs, pasākumos u.tml.

Piederība kopienai raksturīga gan PEPT dalībnieku bērnu un jauniešu, gan pedagogu vidū:

PEPTs dod folkloras kopai mērķi. Mērķi, to saliedētību, kopienas sajūtu. (Programmas līderis.)

Ja mēs skatāmies tādā rakursā, ka PEPT ir, PEPT nav – tad nav. Tad jau nekas. Nu, pēc tiem, cik cieši es esmu saistīta ar to. Ja nav PEPT, tad ir jābūt jebkam citam motivējošam, lai mēs savienotos un turpinātu. Jo tas savstarpējais atbalsts – es un citi skolotāji, tas ir nenormāli svarīgs, lai vispār virzītos uz priekšu. Mēs esam viena laiva, principā tāda viena kopiena. (Programmas līderis.)

Tā ir viņu mazā kopieniņa. Tas ir viņu sastāvs, kas ļoti nemainās, jo tā ir viņu pasaulīte. Un tāpat par savējiem “Koklē” es varu teikt, ka viņi ir satikušies, gadiem ilgi kopā dziedājuši, darbojušies, un tad, pabeidzot dziedāšanu, darbošanos folkloras kopā “Kokle”, viņi joprojām ir draugi. Citi pat uztaisa savas folkloras kopas, jau pieaugušo, viss notiek. (Kopas vadītājs.)

Nu, par folkloras kopu “Rūtoj” no malas saka, ka izskatās, ka mums tur tāda sekta ir, jo visi saprotas no kaut kāda acu skata, no kustības. Un ir savi joki, ko citi no malas nesaprot. Tā ir fantastiska iespēja būt kopā ar jauniem cilvēkiem, kuri īstenībā paši atrod ceļu uz “Rūtoj”. Es pēdējā laikā īpaši nevienu vairs neaicinu, viņi paši nāk. (Kopas vadītājs.)

Nereti piederība PEPT tiek raksturota ar tādiem vārdiem kā *ģimene un savējie.*

Šis ir tāds brīdis, kad visi varam būt kopā – braucieni, nakšņošana, visi varam kopā izdziedāties. Jā, tā kopības sajūta! Mēs esam kā vēl viena liela ģimene. (Kopas vadītājs.)

Es redzu, kā vecākie bērni par mazākiem rūpējas. Tās ir kā ģimeniskas attiecības. (Kopas vadītājs.)

Vienmēr ir sajūta no visiem, ka tu esi savējais. Tu nevienā brīdī nejūties kā svešs vai neiederīgs. Man liekas, ka pat jaunie, kas pienāk klāt, tos arī ātri pieņem kā savējos. kas arī tur mūs kopā, man liekas, ka tradicionālā kultūra katram ir ļoti svarīga un

⁷ Uzskatot 2022./2023. mācību gadu, strukturālās pārmaiņas skārušas “PEPT novadu karti” – Sēlijas novada bērnu un jauniešu folkloras kopas pievienotas Dienvidlatgales novadam, savukārt Vidzemes piejūras novads – Piedaugavai. Novadu koordinatori kā Sēlijā, tā Vidzemes piejūrā paliek, taču novada sarīkojums katrā no apvienotajiem novadiem būs viens kopīgs.

būtiska vērtība. Un tā vērtību sistēma, man liekas, mums arī ir tāda kopēja. Un tas arī to kopējo sajūtu rada. (Kopas vadītājs.)

Kolēģi kā atbalsta punktiņi ir pa visu Latviju. Ka tev savējais ir tajā pilsētā. Un arī mūsu bērniem tāpat ir – ir savējais Liepājā, Rēzeknē, ir savējie draugi. Un viņi satiksies kaut kur citur, kaut kādā citā jomā, varbūt vidusskolā Rīgā pēkšņi, un viņiem jau savējais biedrs būs priekšā. Un tāpat arī mums skolotājiem ir. (Kopas vadītājs.)

Skolotāju vidū kopienas sajūtu noteikti veido un stiprina tikšanās reizes pasākumos, kursos, vasaras skolās.

Tikšanās reizes ir vienkārši neatņemamas. Jebkura tikšanās reize – vienalga, vai tā ir zoomā, vai tā ir klātienē, vai tas ir telefona zvans stundas garumā. Nu, ir tas vajadzīgs, saproti?! Tu citreiz jūties tāds maziņš, melns un nekam nederīgs. Un tad, kad tu tā parunājies, tad – “Ā, nē, var jau vēl tā kā dzīvot, var jau vēl viss notikties!” Nu, jā, tā kā tas ir ļoti, ļoti svarīgi. (Kopas vadītājs.)

Skolotājus vieno ne tikai līdzīgas rakstura un darba iezīmes, bet arī pašlepnums un pašapziņa, ka tiek darīts nozīmīgs darbs.

Mūsu nav maz! Mūsu ir ļoti daudz! Tad, kad mēs sabraucam kopā no visas Latvijas, tur ir spēks! Nu, vesela jūra! Paskatieties, kāds gājiens bija! Viens gals neredzēja otru galu, brīnišķīgi! (Kopas vadītājs.)

Nodarboties ar tradicionālo kultūru, tā ir ļoti ekskluzīva lieta, to nevar tā visi. Bet es gribētu teikt, ka tā ir dzīves uztvere. (Programmas līderis.)

Folkloras skolotāji vienkārši ir lieliski un apbrīnas vērti, kuri ņemas ar bērniem, neskaitot, cik daudz viņi sava brīvā laika ziedo tieši mūsu tautas gara mantojuma saglabāšanā un popularizēšanā. (Kopas vadītājs.)

Programmas “Pulkā eimu, pulkā teku” ilgtspējas izvērtējums

Vērtējot PEPT darbību ilgtspējas kontekstā, iezīmējās vairāki interešu izglītības programmu ietekmējošie faktori, tostarp arī riskus ietveroši.

1. Vērtību faktors

Nemateriālā kultūras mantojuma apgūšanas un pārmantošanas programmai “Pulkā eimu, pulkā teku” raksturīgas tādas mūsdienu demokrātisko sabiedrību pamatvērtības kā atvērtība, iekļautība un vienlīdzīgas attiecības dalībnieku vidū, kas veicina kopienas saliedētību, stiprina emocionālas saites, liekot pamatus labvēlīgai kultūras mantojuma saglabāšanas un tālāknodešanas videi.

Es ņemu visus, es nešķiroju. Dzied vai nedzied, pie manis dzied visi! (Kopas vadītājs.)

Tā ir darbošanās, ka mums nav eksāmeni. Jo atnākot no citiem mācību priekšmetiem, no obligātajiem solfedžo, specialitātēm, te ir brīva atmosfēra, kur viņi var priecāties brīvi bez maniem aizrādījumiem. Un tas mantojums jau pats par sevi runā – tautasdziesmas, rotaļdejas, tas pats par sevi visu dara. (Kopas vadītājs.)

Ir tādi bērni, kas nekad nav dziedājuši. Nāk arī tādi, kas rūc, bet viņiem patīk un viņi apmeklē. Un tad es teicu: “Gan jau tu arī iemācīsies dziedāt. Galvenais – nāc un piedalies!” (Kopas vadītājs.)

Man kā kolektīva vadītājam ir tas uzdevums atrast katram savu vietu folklorā. Vai nu tas ir pie dziedāšanas, vai tas ir pie spēlēšanas... Jo, manuprāt, bērnam, kad viņš sākumā atnāk uz folkloru, ir jāļauj izmēģināt viss. Un lēnām viņš arī atrod to savu vietu – vai savu instrumentu, vai savu nozari, kurā viņš visvairāk darbosies. “Pulkā eimu, pulkā teku” ir ļoti laba sistēma, kurā ir viegli iekļauties dažādu līmeņu bērnam. (Kopas vadītājs.)

2. Stabilitātes faktors

Kā programmas ilgtspēju veicinošais aspekts ir iezīmējusies PEPT nepārtrauktība un regularitāte, kas visiem iesaistītajiem visos līmeņos sniedz skaidru un prognozējamu darbības un sadarbības modeli un drošības sajūtu. Rezultātā ir izveidojusies stabila sistēma, kas neformālās izglītības ietvaros ļauj nodrošināt labvēlīgu nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas un tālāknodešanas vidi.

Nu, tas ir tas veiksmes pamats, ka ir atrasta tā forma, kā sadarboties. Un tas ietver visus līmeņus – gan organizatorus, gan skolotājus, gan arī audzēkņus. Tāda trīs pakāpju sistēma – ja nebūtu augšas, tad nebūtu pārējo divu. Bet arī, ja nebūtu vidus, tad nebūtu ne augša, ne bērni. Tā kā mēs ļoti cieši esam vienā laivā sasēdušies un saistīti. Un tas princips, kā darbojas “Pulkā eimu, pulkā teku” sistēma, man liekas, ka ļoti labi to nodrošina. (Programmas līderis.)

Noteikti pieminētais cikliskums un regularitāte, ka ir tie stabilie pieturpunkti, ka mēs zinām, ka rudenī būs tas konkurss, ka tad ir dziedātāji, muzikanti, dejotāji, mēs zinām. Mēs zinām, ka maijs ir tas milzīgais burkāns visiem folkloras bērniem. Vismaz “Knipati” ļoti gaida šos PEPT noslēguma sarīkojumus. Nu, tas viss ir tāds milzīgs piedzīvojums, kur man kā vadītājam varbūt ir to kolektīvu vieglāk vadīt, jo es zinu šo

cikliskumu un regularitāti. Un tie paši kursi, kas palīdz gan pašiem paskatīties, kā savādāk vēl vadīt un organizēt sava kolektīva darbu. Un tā dalīšanās pieredzē. (Kopas vadītājs.)

COVIDs ir pierādījis to, ka tai nepārtrauktībai ir jābūt, PEPT tradīcijām ir jāpastāv regulāri, jānotiek katru gadu, jāturpinās katru gadu, jo šie divi COVID gadi pierādīja to, ka tradīcijas un iestaigātās taciņas izzūd ļoti ātri, viņas aizaug ļoti ātri. Un daudzām kopām ir jāsāk darbošanās pilnīgi no nulles. (Programmas līderis.)

Zināmi cilvēki, kas piesaistīti šai kustībai, tur ir zināms ritms, zināma drošības sajūta par to, kas no viņiem tiek gaidīts un ko viņi savukārt varētu dot saviem audzēkņiem. Tā kā es teiktu, ka tā ir kopiena, sadarbība un, kas nav mazsvarīgi mūsdienās, tā ir drošības sajūta, lai tad saprastu, kas man šajā dzīvē ir darāms. (Programmas līderis.)

3. Pārvaldības faktors

PEPT kā nacionāla mēroga nemateriālā kultūras mantojuma apgūšanas un pārmantošanas programmai piemīt dalītas pārvaldības modelis, kurā ir iesaistīti trīs nozīmīgi spēlētāji, kas pārstāv gan dažādas valsts izglītības un kultūras pārvaldes struktūras, gan arī nevalstisko sektoru – VISC, pašvaldības un biedrība “Aprika”.

3.1. Valsts izglītības satura centrs (VISC)

VISC viena no funkcijām līdzas mācību satura nodrošināšanai, izglītojamo mācību sasniegumu novērtēšanai u.c., ir arī koordinēt interešu izglītības sistēmas darbību un īstenot atbalsta pasākumus izglītojamo personības attīstībai, spēju un talantu pilnveidei.⁸ PEPT darbības kontekstā svarīgas VISC funkcijas ir arī nodrošināt Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku sagatavošanu un norisi, ka arī koordinēt un īstenot pedagogu profesionālo pilnveidi.

Ņemot vērā vēsturiskā ziņā ilgstošu programmas pastāvēšanu, tās aktivitāšu regularitāti un plašu nacionālā mēroga pārklājumu, PEPT atzīstama par nozīmīgu Latvijas bērnu un jauniešu neformālas izglītības daļu, kas dod būtisku pienesumu kopīgai vispārējās izglītības sistēmai.

Mēs garu ceļu gājām, kamēr mēs nonācām pie tā, lai folkloras izglītības joma būtu VISC paspārnē. Jo es domāju, ka šī joma dzīvos, būs dzīvīga tad, ja tā turēsies pie izglītības sistēmas, jo tā kā, ja mēs darbojamies pie skolas, to skata tieši caur izglītības sistēmas prizmu. (Kopas vadītājs.)

Lielākā daļa bērnu un jauniešu folkloras kopu ir skolu pulciņu statusā un darbojas fakultatīvo nodarbību jeb interešu izglītības piedāvājuma ietvaros vispārizglītojošās skolās. Atrašanās VISC paspārnē PEPT dod nozīmīgu atbalstu programmas koordinēšanai un arī kvalitātes standarta noteikšanai, sniedzot iespējas plānot savas aktivitātes un veicināt to regularitāti nacionālā līmenī. Tas, savukārt, tieši saistīts ar programmas kvalitāti, cilvēkresursu pilnveides iespējām un prestiža celšanu sabiedrībā kopumā.

Ja runā par VISC piedalīšanos, tad pluss tiešām bija liels, ka novadu izglītības pārvaldes arī beidzot uzzināja, kas notiek mūsu jomās. Un īstenībā mūsu jomās ļoti daudz kas notiek, vairāk nekā deļotājiem. (Kopas vadītājs.)

⁸ Avots: Valsts izglītības satura centra mājas lapa – www.visc.gov.lv.

Izglītības iestādes labprāt sadarbojas ar Valsts izglītības satura centru, līdz ar to no tāda prestiža puses mums tas ir pietiekami ērti. No otras puses, tur vienmēr ir par maz finansējuma, tas vienmēr ir nepietiekams. Tā kā mums ir tā pieredze no [LU] Etniskas kultūras centra [laikiem] rakstīt projektus [Valsts] kultūrkapitāla fondam, lai finansētu šo te “Pulkā eimu, pulkā teku” programmu, tad mēs šo savu prasmi paņēmām līdzi. Līdz ar to tas [PEPT] veidojas kā dalītā finansējuma projekts, kur lielākā daļa nāk no kultūrkapitāla fonda, un mazāka daļa no Valsts izglītības satura centra. (Programmas līderis.)

3.2. Pašvaldības

Saikne ar pašvaldībām tiek nodrošināta gan caur skolām, kas ir pašvaldību dibinātas un uzturētas iestādes, gan caur to, ka vairākas no bērnu un jauniešu folkloras kopām Latvijā darbojas pie kultūras namiem, bērnu un jauniešu centriem.

Lielākā daļa PEPT kopu atbalstu no pašvaldībām saņem gan pasākumu rīkošanai, gan tērpu un mūzikas instrumentu iegādei. Pašvaldības līdzfinansē folkloras kopu braucienus uz fināliem, konkursiem, festivālu, tiek segti gan transporta izdevumi, gan dažkārt arī izmitināšanas un ēdināšanas izdevumi. Izņēmums ir Dziesmu un deju svētku gads, kad finansējums svētku dalībnieku izmitināšanai un ēdināšanai nāk no valsts budžeta jeb VISC.

Ik gadu notiek sadarbība starp konkrētu pašvaldību un VISC, rīkojot programmas centrālo pasākumu - festivālu “Pulkā eimu, pulkā teku”.

Katru gadu, kad rīkojam PEPT nacionālo sarīkojumu, ir sadarbība ar konkrēto pašvaldību, kas nāk ar finansējumu. VISC raksta vēstuli pašvaldībai, uz kura pamata viss notiek tālāk. Tad nāk “Aprīka” ar kultūrkapitāla finansējumu [pasākuma rīkošanai], VISC - ar drukātiem un parakstītiem atzinības rakstiem. Pārējo, kas trūkst, apmaksā pašvaldība - telpu, teritorijas īri, apskaņošanai u.c. (Programmas līderis.)

Vērojams – jo ilgāk pastāv folkloras kopa, jo labāks materiāltehniskais nodrošinājums tai ir un arī sekmīgāk notiek sadarbība ar skolu un pašvaldību vadību.

Mums ar skolu ir ļoti laba sadarbība. Kas mums ir nepieciešams, to prasām direktorei, un tas tiek arī izdarīts! (Kopas vadītājs.)

Nu, tas ir arī personību jautājums, jo, ja man ir labas attiecības ar vadību, tad arī vadībai ir labas attiecības ar mani. (Kopas vadītājs.)

Tiesa, daudz kas ir atkarīgs no skolas vadības un pašvaldības vadības attieksmes. No vienas puses, pašam folkloras kopas skolotājam ir jāzina, kas ir vajadzīgs un ar kādu mērķi viņa vadītā folkloras kopa darbojas, no otras puses, nemitīgi ir jāuztur labas un draudzīgas attiecības, kas pagēr kopas vadītāja personīgu attieksmi un iesaisti.

Ar gadiem jau ir izveidojies, ka es, teiksim, oktobrī, novembrī izveidoju, ko vajadzētu gan tautu tērpu iegādei... Galvenais – jāpieraksta vai mutiski jāpasaka. Un tad tika atbalstīts visu laiku. Vai nu tur vienai kopai, vai visiem pa drusciņai, galvenais ir jāpieraksta, ko gribētu un kā gribētu. (Kopas vadītājs.)

Vismaz manā skolā ir pats svarīgākais pašam zināt, ko vēl vajag vai ko vēl vairāk, vai kas ir tas, ko vēl es gribētu. Ja es pati zinu, ka man vajag to basi, tad es lieku, lieku,

lieku... Tad man arī viņa kādreiz būs. Man liekas, ka svarīgākais ir pašam zināt to, ko vajag. (Kopas vadītājs.)

Man kā vadītājam ir vienkārši pašai jāsaprot, ko es gribu, un tad es to dabūšu. Vienkārši man tas ir jāsaprot. (Kopas vadītājs.)

Ja runājot konkrēti par savu novadu, tad jāsaprot, ka mūs ļoti atbalsta skola – gan instrumentu, tā kā materiālās bāzes uzlabošanā, gan arī tāpat novads. Un es nezinu, kā pārējos novados, bet mūsu novadā tiek pasniegtas naudas balvas interešu izglītībā. Un tas ir ļoti jauki. (Kopas vadītājs.)

Mums ar skolu mums ir kopīgs drēbju skapis. Likām budžetā to finansējumu, šuvām, bet pakāpeniski. Bet skolā ir tas bērnu tautu deju kolektīvs jau ilgstoša būšana. Un, piemēram, šogad man atkal budžetā bija ielikts svārkus piešūt, taču ļāva vienu cepuri nopirkt. Un tur bija laikam tā doma – cik tad var šūt tos tērpus? Bet man visi bērni jau ir izauguši no tiem brunčiem! Viņi taču aug! Un tad es vienkārši sarunāju, ka aiziet uz skolas skapi, un tur to bērnu noģērbj. Ja nebūtu šīs sadarbības, tad nebūtu man vēl tērpu, nebūtu tik plašs garderobes klāsts. Tāda tā sadarbība. (Kopas vadītājs.)

Jāatzīmē, ka ne visos gadījumos sadarbība ar skolu un pašvaldību pārstāvjiem ir vērtējama viennozīmīgi pozitīvi. Īpaši tas attiecas uz instrumentu iegādi, kas prasa ievērojamus līdzekļus, tajā pat laikā, salīdzinājumā ar tautastērpiem, tos nelieto visi folkloras kopas dalībnieki, kas, savukārt, apgrūtina pirkuma lietderības argumentāciju. Sadarbību samērā negatīvi ietekmē arī teritoriālā reforma, kuras rezultātā tika paplašināti novadi, kas folkloras kopām liek meklēt jaunus sadarbības partnerus pašvaldību līmenī.

Man ir tāda skola, kurai man diemžēl ir jālūdzas atbalsts. Viņi saka – “Tad, kad jūs sevi pierādīsiet, mēs jums nopirksim kokles.” Kā mēs varam sevi pierādīt, ja man nav, uz kā pierādīt? Man ir kokles, bet tās ir manas kokles. (Kopas vadītājs.)

Pirms reformas bija instrumenti iegādāti, tērpi iegādāti, autobusi doti, viss nepieciešamais, bet, braucot jau uz šo te “Pulkā eimu, pulkā teku”, bija dažādas domstarpības, tika organizēts kopējs transports. Vajadzēja izšķirot dalībniekus, nevarēja piedalīties visi dalībnieki. (Kopas vadītājs.)

3.3. Nevalstiskais sektors

To PEPT dalītās pārvaldības modelī pārstāv tradicionālās kultūras biedrība “Aprika”, kas ir dibināta 2009. gadā. Ņemot vērā to, ka valsts atbalsts PEPT darbībai ir nepietiekams un nespēj nodrošināt pilnvērtīgu interešu izglītības programmas darbību, biedrība veic atbalsta funkciju, ļaujot vienkāršot PEPT finansējuma piesaisti dažādos projektu konkursos. Galvenais finansējuma avots ir Valsts kultūrkapitāla fonds, biedrībai ar projektu pieteikumiem startējot gan regulārajos konkursos, gan mērķprogrammu “Valstiski nozīmīgi pasākumi”, “Profesionālu nevaldības kultūras organizāciju atbalsts” konkursos. Piemēram, 2019. gadā biedrība “Aprika” no Valsts kultūrkapitāla fonda ar atbalstītiem četriem projekta pieteikumiem piesaistīja 36 500 eiro lielu finansējumu gan festivāla, gan profesionālās pilnveides kursu, gan konkursu rīkošanai.⁹ Saņemtais finansējums projektu īstenošanai ļauj kaut daļēji apmaksāt programmas administratores Dinās Liepas ieguldīto darbu, kas no valsts budžeta jeb VISC tiek apmaksāts tikai Dziesmu un deju svētku gadā. Abas PEPT programmas

⁹ Avots: epastu sarakste ar PEPT programmas vadītāju Māru Mellēnu 2022. gada septembrī.

vadītājas Māra Mellēna un Dina Liepa ir tradicionālās kultūras biedrības “Aprika” valdes locekles.

VISC ir tas, kas dod visas tās galvenās norādes un kas skaitās kā organizētājs, bet sadarbībā ar “Apriku”. “Aprika” tad ir tas darītājs, kas visu izdara. Jā, un tad ir pašvaldības. VISC'am nav naudas, bet viņam ir vara. Kas tā tāda “Aprika”? Nevalstiskā organizācijā – ja pats gribi, tad pats darbojies. (Programmas līderis.)

PEPT dalītās pārvaldības modelim ir vairākas priekšrocības, katrai no iesaistītajām pusēm uzņemoties atbildību un iesaisti PEPT darbības nodrošināšanā. Tomēr šis funkciju sadalījums ietver riskus, kas var būt saistīti ar izglītības politikas prioritāšu maiņu valstī, piemēram, interešu izglītībai zaudējot savu pozīciju un kļūstot par atbalsta mehānismu formālajai izglītībai, vai arī, piemēram, mainoties “atslēgas cilvēkiem” gan valsts, gan pašvaldību organizācijās, vai arī, piemēram, izsīkstot cilvēkresursiem nevalstiskajā organizācijā, kas ierasti sagatavo un īsteno tos projektus, caur kuriem tiek piesaistīts trūkstošais finansējums PEPT sekmīgai darbībai.

4. Finanšu resursu faktors

Nepietiekamais finansējums iezīmējās kā viena no problēmām PEPT darbībā, tas lielā mērā ir tieši atkarīgs no Izglītības un zinātnes ministrijas budžeta daļas, kas atvēlēta interešu izglītībai, kurā PEPT programma ar aptuveni 2000 dalībniekiem veido salīdzinoši nelielu daļu.

Ir daudzas lietas, kuras mēs gribam realizēt, bet finanses tam nepietiek. PEPT sākumā tur nebija nekāda finansiāla seguma, un viss tika sarunāts pa draugam, uz goda vārda. Un tad trešajā gadā mēs sapratām, ka mums ir kauns aicināt tos cilvēkus – “Nu, nāc, novadi darbnīcu, nu, tur 1000 bērniem. Paldies tev būs par to – paēdināsim, pabarosim.” (Programmas līderis.)

Finansējuma nepietiekamība ir cieši saistīta ar cilvēkresursu kapacitāti. Pašlaik nacionālo sarīkojumu faktiski organizē divi līdz četri cilvēki. Konstatēts, ka visvairāk cilvēkresursu trūkst profesionālam mārketingam, finanšu piesaistei un sadarbībai ar sponsoriem. Tās ir pozīcijas, ko nevar nodrošināt brīvprātīgie, paši folkloras kopu vadītāji vai vecāki, savukārt sabiedrības un dalībnieku prasības attiecībā uz pasākumu kvalitāti nemitīgi aug. Šīs pretrunas rezultātā rodas personāla izdegšanas, nacionālā sarīkojuma kvalitātes un jaunu dalībnieku piesaistes riski.

Mēs lielā mērā ar Māru to darām idejas vārdā. Nav iespējams to samaksāt. Mēs esam četri, kas to regulāro darbu dara. Attiecīgi mēs ar Māru to regulāro [darbu], un tad, kad tuvojas kādi konkursi vai nacionālais sarīkojums, tad mēs kļūstam četri. Tur ir tāds milzīgs cilvēkresurss jāpiesaista, lai varētu ar tiem bērniem strādāt, lai viņi varētu aizbraukt, pilnvērtīgi izbaudījuši to pasākumu. (Programmas līderis.)

5. Cilvēkresursu faktors

PEPT darbību bez administratīvā un finansiālā nodrošinājuma spēcīgi ietekmē cilvēkresursu faktors – PEPT dalībnieki bērni un jaunieši, kā arī pedagogi, folkloras kopu vadītāji.

5.1. Spēcīgais līderis

PEPT stratēģiskā vadība jau vairāk nekā 30 gadus ir faktiski viena spēcīga, nozarē atzītā līdera – Māras Mellēnas rokās, kas ietekmē ne tikai programmas formu un saturu, bet arī PEPT ilgtspēju kopumā.

No vienas puses, saprotu, cik liela ir personības loma. Jo, ja es būtu savādāka, tad arī tā programma būtu savādāka. Šaubu nav. (..) Man jau tā attieksme ir ļoti personiska, un man ir diezgan grūti nošķirt no savas dzīves. (Programmas līderis.)

Māra ir personība, Māra ir PEPTs. (Kopas vadītājs.)

Māra ir bijusi mans paraugs un iedvesmotāja. Tur bija Ernests Spīčs, Valdis Muktupāvels, Māra Mellēna, Iveta Irbe. Un kā viņi prata motivēt, strādāt, atdoties šim darbam! Tas kļuva par manu piemēru. (Kopas vadītājs.)

Mārai tas ir sirds darbs, līdz ar to arī mums tas ir sirds darbs, jo mēs jau varbūt tiešām nedomājam... Vismaz mana gada gājuma ļauži nedomā, cik mums par to samaksās, vai mums par to maksās, vai mums par to nemaksās. Ja Māra tāpat neietu, arī Guntis (Pakalns), savulaik arī Ernests (Spīčs), Dina (Liepa) jau ar visu sirdi iekšā, ja neietu pa priekšu, varbūt mēs arī ne visas būtu, ne tā būtu. Personībai ir ļoti liela nozīme, manuprāt. (Kopas vadītājs.)

Neskatoties uz pozitīvo ietekmi, viena spēcīga līdera faktors iekļauj risku, kas var būt saistīts ar grūtībām atrast stratēģiskā skatījuma un profesionalitātes ziņā līdzvērtīgu vadītāju nākotnē. Šobrīd šo jautājumu daļēji risināt palīdz aktīva jaunākās paaudzes pārstāves Dina Liepas iesaiste programmas vadībā, tomēr ar to ir par maz, lai programmas pastāvēšana netiktu apdraudēta.

Man liekas, ka uz Māru un Dinu arī turas visa bērnu folkloras kustība tomēr. (..) Ja Mārai un Dinai šis apniks, tad es vispār nezinu, kas notiks ar bērnu un jauniešu folkloras kopām un vispār šo kustību. (Kopas vadītājs.)

5.2. Pedagogi, folkloras kopu vadītāji

Pedagogu loma un nozīme PEPT ir īpaši nozīmīga, – programma “Pulkā eimu, pulkā teku” tiek īstenota, pateicoties skolotājiem. Svarīgs ir skolotāja personības faktors, viņa līderības prasmes, spēja vai nespēja atrast kontaktu ar bērniem un jauniešiem. Ja skolotājs subjektīvu vai objektīvu iemeslu dēļ (izdegšana, vecums, karjeras maiņa) ar folkloras kopu vairs nestrādā, ar viņa aiziešanu gadu gaitā uzkrātās iestrādes, zināšanas un iemaņas, saistītas ar PEPT aktivitātēm, var izzust.

Protams, man liekas, ka ļoti liela nozīme ir skolotājam, kas viņus vada. Un ja man būs interese pašai, tad es arī spēšu vest aiz sevis bērnus. (Kopas vadītājs.)

Tev ir jābūt ļoti, ļoti kolorītam, tādām atraktīvam, lai tie bērni pie tevis nāktu. Un tas arī – tev var maksāt milzīgu naudu, bet ja nevari saņemt tos bērnus kopā, ja viņiem ir konsultācijas... Par laukiem es tagad domāju, konsultācijas un citi pulciņi, plus vēl autobuss trijos, tad viss. Neko tu nevari izdarīt! Tā kā tas ir – ahhh! Vispār neatrisināmā mīkla. Man tā liekas. Es vispār apbrīnoju, kā tie cilvēki savāc tos bērnus kopā. Nu, tikai ar savu personību. Personībai, es domāju, tur ir baigi spēcīgai jābūt. (Programmas līderis.)

Dziesmu svētku kontekstā man ir jābūt pietiekami tradicionālai. Ja es gribu, lūk, piesaistīt bērnus un lai viņi paliek, tad man ir jābūt pietiekami mūsdienīgai un tādai, lai viņi mani saprot. Ja es būšu šausmīgi tradicionāla, tad es riskēju ar to, ka viņi varētu mani nesaprast. (Programmas līderis.)

5.2.1. Folkloras kopu vadītāja personības un profesionālās iezīmes

PEPT iesaistīti cilvēki, kam darbs ar jauniešiem un dzīvais kultūras mantojums ir vērtība un dzīvesveids. Būt par folkloras skolotāju – tas ir sirds darbs, ko pavada misijas apziņa un arī atbildības sajūta.

Tā pirmā lieta – tie ir cilvēki. Viennozīmīgi tie ir cilvēki, kas to lietu mīl, un cilvēki, kas ir gatavi mācīties. Tie, manuprāt, ir absolūtie atslēgas vārdi. (Kopas vadītājs.)

Tas viss ir idejas darbs... Man ir Rīgā tā, ka man ir pilna slodze, bet man ir pilna pedagoģiskā slodze, man ir arī miljons to bērnu. Bet laukos, kur ir līdz 15 bērniņiem folkloras kopā, tad viņš tur arī saņem pa pāris stundiņām. Kas ir pāris naudiņas mēnesī? Tas nozīmē, ka viņš to dara sava prieka pēc, aiz cieņas pret mums un tāpēc, ka viņš mīl to lietu. (Programmas līderis.)

Tad, kad man tā vista pieriebjas, es paņemu nazi un viņai pārgriežu rīkli. Bet, kad man tas bērns pieriebjas, es tak tā nevaru darīt! (Programmas līderis.)

Jāatzīmē, ka tradicionālā dzīves veida apgūšana un tālāknodošana ir ilgstošs un darbietilpīgs process, kas prasa iedziļināšanos noteiktas vietas kultūrvēsturē, labas zināšanas par vietējās kultūrvides specifiku. PEPT pedagogi un folkloras kopu vadītāji ir sava lokālā kultūras mantojuma un tā tālāknodošanas eksperti, jo viņi ir tie, kas, komunicējot ar vietējo kopienu, vāc, pēta un pārziņa tās tradīcijas.

Skolotājus, protams, mēs izglītojam, bet, kad nāk jauns skolotājs iekšā – kā mana kolēģe teica, ka ir divdesmit gadiem jāpaiet, lai tu visā tajā iebrauc tā pa īstam iekšā, līdz mielēm. Folkloras kopa diemžēl nav četru gadu projekts vai gada projekts, tas ir tā patiesi un līdz dziļumiem. (Kopas vadītājs.)

Visu to nākas lēnām mācīties, jo es ātri sapratu, ka folklorā būs tāda, kādas būs manas zināšanas. Un folklorā ir ārkārtīgi daudzšķautņaina, ir daudz jomu. Pakāpeniski man tas ceļš ir apgūts ko jaunu. (Kopas vadītājs.)

PEPT skolotājus raksturo nemitīga sevis pilnveidošana un entuziasms.

Galvenais ir tā degsme un vēlšanās. Esam mācījušies un mācāmieš joprojām, un kā saka – nomirsim mācīdamies, grāmatu rokās!(..) Mēs esam lieli entuziasti, un principā daudzas lietas esam pa šiem gadiem darījuši brīvprātības vadīti un kaut kā sev pierādījuši, ka mums tas der un patīk, arī citus esam piesaistījuši. (Kopas vadītājs.)

PEPT skolotāji ir arī ļoti daudzpusīgi – viņiem jāprot ne tikai dziedāt, dejot un muzicēt, bet arī rakstīt projektus, plānot folkloras kopu aktivitātes, veidot atskaites u.tml.

Jums tagad kā skolotājiem ir jāatceras, ka jums jau tagad ir jāiet prasīt nauda priekš nākošā gada “Pulkā eimu, pulkā teku”. Nauda transportam, ēdināšanai, gulēšanai. Un par to ir jādomā tagad, nevis tad, kad mēs braucam, jo tas ir jāieliek budžetā. (Kopas vadītājs.)

PEPT skolotāji ir elastīgi un pārmaiņām gatavi, jo ne tikai bērni ātri izaug un mainās, bet vienā kolektīvā var būt dažāda vecuma bērni ar konkrētam vecumam atbilstošām interesēm.

Bērni jau arī paaugas, un tad viņiem gribas kaut ko citu pamēģināt. Tagad man tā vecuma gradācija ir no 5 gadiem līdz 16 gadiem. Un tā darbošanās kopā, protams, ir atkarīga no šīs te vecuma grupas. Un tad mēs padarbojamies visi kopā, tad pa vecumiem, pa lielākiem, mazākiem. Tā kā man visu laiku iznāk laipot. (Kopas vadītājs.)

Un es domāju, ka tas ir varbūt arī viens no iemesliem, kāpēc tā folkloras kopa visu laiku pastāv, jo mēs jau esam. Un tie bērni mainās, bet mums tas arī ir interesanti laikam. Mainās paaudzes – sākumā ir mazi bērni, tad viņi izaug, tad ir atkal mazie bērni. (Kopas vadītājs.)

Turklāt, izmaiņas notiek arī sociokultūras vidē, cilvēku, tostarp bērnu, pasaules redzējumā un valodas attīstībā – tas prasa no pedagoga pacietību un asprātību, skaidrojot tradicionālās kultūras īpatnības, kuras strauji izzūd, attīstoties urbānam dzīves veidam, informācijas un komunikācijas tehnoloģijām.

Bērni paliek pilnīgi citādi. Gan viņu komunikācija, gan viņu kultūrtelpa, gan viņu jēdzienu sistēma, arī vide un viss pārējais ir tik ļoti mainīgs, ka, ja 90. gados mums bija jāskaidro, kas ir grieznis, kas ir kālis, tad šobrīd bez maz katru vārdu nākas skaidrot, jo viņam nav tā denotāta un arī pieredzes. Sākot ar siena gubām un beidzot ar ratiem. (Programmas līderis.)

Valoda ir ārkārtīgi gaistoša, tiešām daudz, kas ir zudis. Tad, kad mēs lasām pasakas, tad viņi pat nezina, kas ir elle un kas ir velns. Un tad, kad mēs mācāmies dziesmas, teiksim, viņš nezina, kas ir kalējs. Mana paaudze to zināja, bet tagad pilnīgi... mēs burtiski ejam cauri tam tekstam. Un tas ir trīskārtīgs darbs, ja? Bet tas ir tā vērts, jo tad viņš sāk saprast, ko viņš dzied. Nu, kā var dziedāt, nesaprotot kaut kādu savirknējumu! (Kopas vadītājs.)

5.2.2. Folkloras kopu vadītāja motivācijas aspekti

Lai arī vairāki PEPT folkloras kopu vadītāji atzīst, ka šajā programmā savulaik iesaistījušies savu bērnu dēļ, jo gribēja folkloras vērtības iemācīt savām atvasēm, pētījumā lūkots noskaidrot, kas motivē skolotājus būt PEPT daļai? Fokusgrupu diskusiju laikā noskaidrojās, ka folkloras kopu vadītāju motivācijā dominē tādi vārdi kā prieks, jaunas zināšanas, pašizausme, kopābūšana, radošums u.tml.

- *Iespēja un izaicinājums ir redzēt savu ideju realizāciju.*
- *Apmācības un kursi, un zināšanu papildināšana.*
- *Prieks par bērniem.*
- *Prieks par to, ka var citiem parādīt sava novada vērtības.*
- *Prieks! Es pateikšu vienu vārdu – prieks! Jo tad, kad tu tur esi, tu dabū prieku. Un visur mēs prieku nevaram dabūt, bet tā ir vieta, kur mēs varam dabūt prieku. Prieks no kopā būšanas!*
- *Gūt prieka sajūtu, sajūst iekšējo būtību, iegūt sakņu sajūtu.*
- *Iespēja būt kopā ar jauniem cilvēkiem - ka es savos gados varu lekt un dziedāt, un priecāties līdz ar bērniem, kaut gan skaitos jau seniore.*
- *Patīk kopā būšana – tur es smeļos idejas arī savai darbībai, rodu apstiprinājumu tam, ka es daudz, ko daru pareizi.*

- *Bērni – tie ir bērni, kas man tomēr liek visā šajā procesā turpināt darboties un nemest plinti krūmos, jo tad, kad tu redzi, ka ir tas rezultāts, ka tam bērnam ir prieks... Varbūt tu to bērnu esi izcēlis no kāda drūma brīža, un viņš caur tevi ir kļuvis laimīgāks un dzīvei drošāks.*
- *Gandarījums – kopumā tas, protams, ir sirds darbs, no tā es gūstu lielu gandarījumu. Tas nav galīgi naudas darbs.*
- *Ticība dzīvotspējīgam nemateriālajam kultūras mantojumam.*
- *Folklorā - mana dzīve tikai ar folkloru. Visas tautas folklorā mīļākā manā sirdī!*
- *Gribu savu patikšanu uz folkloru nodot tālāk citiem Man patīk latviešu tautasdziesmas, man patīk latviešu tautas rotaļas. Un es to savu patiku arī gribu, domāju, ka arī iedodu bērniem.*
- *Jaunas zināšanas un ģimenes sajūta. Tā atbalsta sajūta.*
- *Kopības sajūtu un tādu labi padarīta darba nobeiguma sajūtu.*
- *Tas ir vaļasprieks!*
- *Aizbrauc un jūties kā starp savējiem!*
- *Dabīgais prieks! Man gribas redzēt to bērnu acis un to trako lekšanu, to trako azartu, kas viņos parādās. Un īstenībā mēs jau kā vadītāji to uzsūcam veselam gadam.*
- *Daudzpusība un radošums – Man tā ir milzīga vērtība, milzu bagātība, kurā joprojām ir, ko ņemt un smelt, ko dot. Un kā mēs viens otru varam bagātināt. Un tā ir ļoti liela daudzpusība. Tam skolotājam arī ir jābūt ļoti daudzpusīgam. Pats PEPT ir ārkārtīgi daudzpusīgs un radošs, katru reizi var kaut ko jaunu izdomāt un radīt.*
- *Zināšanas un izpratne par lietām.*
- *Pašizaugsme, kustība – nepārtraukts darbs ar sevi tomēr, ka tu nedrīksti atslābt, tu visu laiku esi tāds tā kā kaujas gatavībā. (..) Būtībā tu visu laiku esi kustībā.*

Taču, lai cik apliecināši iepriekšminētais neraksturotu daudzpusīgos, elastīgos, radošos, strādīgos, atbildīgos PEPT skolotājus, iezīmējās arī riski, kas apdraud folkloras kopu vadītāju motivāciju strādāt šīs programmas ietvaros.

Viens no riskiem ir darba slodzes un atalgojuma nesamērība, kas rada izdegšanas draudus un kavē pedagogu ataudzi. Folkloras kopu vadītāji pedagogi jūtas nenovērtēti, noguruši un nereti cīnās ar motivācijas trūkumu.

Visām komponentēm ir jāsaņem kopā – ir jābūt gribēšanai, jābūt varēšanai, jābūt izglītībai, un vēl ir jābūt laikam, kad to darīt. Un tad, ja tev ir 40 minūtes nedēļā un vēl 10 minūšu starpbrīži skolā. Tad brīžiem pat gribas raudāt – vai tiešām mēs esam tie nekam nederīgie, ka mums jāpaspēj pa 10 minūtēm aizskriet uz tualeti, jāatskrien padziedāt un vēl jāpaspēj tikt klasē atpakaļ. (Kopas vadītājs.)

Ir skumji, ka mums tomēr ir mazs, nepietiekošs tas stundu skaits. Tas lielā mērā ir sirds darbs, jo, kad es gatavoju bērnus skatei, jo es gribēju līdz viņai tikt, gribēju redzēt, kas tur notiek “Pulkā eimu, pulkā teku”. Mēs tikām, paldies maniem bērniem un vecākiem par atbalstu! Man bērni nāca mājās dziedāt, jo man nepietika skolā laika ne viņiem, ne man. Jo ir tādi, kas iet mūzikas skolā, ir treniņi, viss kaut kas. (Kopas vadītājs.)

Kaut mēs ar to entuziasmu ejam, bet entuziasmu mājās uz galda nenoliksi. Cik es arī esmu vadījusi kapelu, tas bija toreiz, trīs gadus atpakaļ, 60 eiro tie bija, bet arī koncerti bija piektdienu vakaros, sestdienās, svētdienās. Virsstundas neviens skolotājiem neapmaksā. (Kopas vadītājs.)

Jā! Atalgojums ir viena svarīga lieta, jo tas arī ir novērtējums. (Kopas vadītājs.)

Nu, viņa paralēli strādā skolā un vada folkloras kopu, bet tā nauda viņas paaudzē, divdesmitpiecgadniekam, ir tik niecīga, ka... Jā, viņa [jauna skolotāja] ies prom. (Programmas līderis.)

Tu strādā pilnu laiku par pusslodzi, nu... Es saprotu, ka es nevienu citu aicināt savā vietā par šādu samaksu veikt šo darbu. (Kopas vadītājs.)

Teikšu godīgi – jūtos laikam jau izstrādājusies, vecums nenāk viens. Ir pagrūti. Arī pamatdarbā ir liela slodze. Un tagad arī ar bažām skatos, kā es te Jāņu nedēļu, piecdienieku izturēšu. Nezinu. Bet, nu, esam apņēmības pilni, un bērni ir tie, kas neļauj man apsēsties un būt mierā. Ir jāmeklē repertuārs, viņi grib mācīties gan instrumentus, gan dziedāt, gan dejot. Vispār viņi diriģē manu darbošanos. (Kopas vadītājs.)

To es sajūtu kā galveno draudu, teiksim, "Tarkškiem", ka man zustu motivācija kaut kam. Jo, ja man zudīs, tad arī tiem bērniem. (Kopas vadītājs.)

Man liekas, ka lielākais drauds PEPTam, ar ko es saskāros, bija pašu izdegšana. Man šogad kaut kas tāds bija, ka tu vairs nespēj pats sevi savākt kopā. Tad arī tu nespēsi bērnus savākt kopā. Un šajā mirklī man liekas, ka ļoti svarīgs ir kolēģu atbalsts, nevis pārmetumi otram, bet ka mēs meklējam risinājumus un viņus atrodam. Un arī atbalsts noteikti no skolas, no vadības. Jā, tas izdegšanas sindroms – ja nebūs pašu vadītāju, tad nebūs arī, kas vada kolektīvus. Un ja nebūs, kas vada kolektīvus, tad kolektīvu nebūs. (Kopas vadītājs.)

Pedagogu motivāciju strādāt programmā ietekmē rezervēta sabiedrības attieksme (tajā skaitā arī mūzikas skolu, koru un deju kolektīvu vadītāju starpā) pret bērnu un jauniešu iesaisti folkloras aktivitātēs, salīdzinot ar citām fakultatīvajām nodarbībām.

Mums joprojām ir jāpierāda, ka neesam ar melniem nagiem. (Programmas līderis.)

Un tad ir darvas karotīte, bet par laimi tas ir mainījies. Bet es gribu dot jums to ziņu, ka pirms 19 gadiem, kad es sāku vadīt kolektīvu, tad bija lielas cīņas ar mūzikas skolu. Protams, tas nebija nekas jauns, ka bērnam aizliedz iet uz folkloras kopu, sabojās balsi un tā tālāk. Nu, stāsts senais. Bet tagad ir tautas mūzikas instrumentu klase Rēzeknes koledžā. Man bija dūša aizpagājušajā gadā iet uz pārrunām ar vijoles pedagogu un teikt, ka es mudinu iet bērnus uz mūzikas skolu un ka tas ir negodīgi aizliegt bērnam no mūzikas skolas turpināt darboties "Vīteros". (Kopas vadītājs.)

Kad mēs pagājām zem VISC, tad lielāks svars tiem mūsu diplomiem kļuva tā kā... Nu, ka mēs bijām tikpat vērtīgi... Mūsu darbošanās no tā brīža kļuva tikpat vērtīgi kā korjiem un deju kolektīviem. Tādā ziņā, ka mēs aizgājām ar viņiem. Mēs taisījām Dziesmu svētkiem programmas un dabūjam diplomus, un tad mēs no vadības pusēm tā kā bijām līdzvērtīgi viņiem. (Kopas vadītājs.)

Tas ir tāds kultūrpolitikas jautājums, un ļoti nopietns jautājums. Jo es pilnīgi piekrītu, ka tajā mirklī, kad PEPT pagāja zem VISC, tad cits svars bija arī diplomiem. (..) Mēs ļoti labi zinām, ka tas, ko mēs darām ir ļoti vērtīgi un ļoti labi, bet tas, ka mums nemitīgi ir kaut kādos birokrātijas gaitēnos jāpierāda, ka mēs arī esam gana labi, ka esam brīnišķīgi, varbūt pat labāki. Bet nemitīgi ir šī salīdzināšana ar koristiem un dejojājiem, kuriem liek pakāpes tur un tad pakāpe tur, un tas ir daudz nopietnāk, tas ir daudz

sarežģītāk, tas ir daudz grūtāk. Nevis, kad es vienu gadu sagatavoju 18 bērnus dziedāšanas konkursam – “Nu, bet tas taču ir viens konkurss. Kas tad tur?” Nu, tāda salīdzināšanas sajūta ir. (Kopas vadītājs.)

Sabiedrības uzskats, ka koris un deju kolektīvi ir svarīgāki. Un tā kā mums skolā ir ļoti daudz deju kolektīvi, tad tomēr viss atbalsts ir viņiem, zāle tiek viņiem. Mums ir arī telpu trūkuma problēmas. Ka folkloras ir kaut kas mazāks, nevērtīgāks. (Kopas vadītājs.)

Kolektīvs bija izaudzis līdz 30 bērniem, bet sakarā ar to, ka mums skolā paralēli darbojas arī deju kolektīvs, tad man nezināmu iemeslu dēļ skolā bērniem tika noteikts izvēlēties – vai nu deju kolektīvs, vai folkloras kopa. (..) Tad mēs tagad esam apmēram 16 bērniņi, tādā apjomā. (Kopas vadītājs.)

6. Sociodemogrāfiskais faktors

Makrolīmenī savu ietekmi uz PEPT atstāj sociodemogrāfiskā situācija Latvijā. Samazinoties bērnu skaitam, tiek slēgtas skolas un attiecīgi bērnu un jauniešu folkloras kopas beidz savu darbību. Salīdzinājumam – pirms vienpadsmit gadiem 2010./2011. mācību gadā PEPT bija 146 grupas ar 2645 dalībniekiem,¹⁰ 2022. gadā – 89 kopas ar aptuveni 2000 dalībniekiem.

Ventspils pusē vairs nav nevienas bērnu kopas, Talsu pusē nav, Tukuma pusē nav. Vēl Viduskursa kaut kā turas ar dažām kopām. Tālāk Saldus puse – tukša! Mums ir palicis tikai tas Lejaskurzemes gals, Dienvidkurzemes novads, kur, teiksim, pirms 7 gadiem tās bija 15 kopas, šogad mēs jau bijām 9. Straujiem soļiem [viss mainās]. (Kopas vadītājs.)

Pašreiz mums ir piecas sešas meitenes, kas piedalās folkloras kopā, bet tagad viņas ir izaugušas, jaunākajai ir 18 gadi. 18, 19, 20 gadi tur ir. Un vairāk jau laikam tagad mums tā folkloras kopa izskatās pēc kapelas, man šķiet. Bet, nu, darbojamies. Anita domā, ka varbūt vajadzētu mēģināt vēl kādu trešo paaudzi savākt, bet pagaidām izskatās, ka mums pagastā tādu bērnu nav pietiekoši daudz, bet es ļoti ceru, ka folkloras kopa “Soldanī” darbosies. (Kopas vadītājs.)

Apdraudējums arī tas, ka skolas tiek taisītas ciet, līdz ar skolu zūd arī folkloras kopas. Un ne pie kādiem kultūras namiem tu vairs nepiesaistīsi, bērniem ir citas skolas, citas intereses, mācību grafiks, tur viss mainās. Nenoturēsi tu vairs to folkloras kopu, tur nekas nebūs. Un arī te nekas (valstī) netiek darīts - “Mums viss tikai ir jālikvidē, mums viss ir jālikvidē!” (Kopas vadītājs.)

Paliek Latvijā cilvēku mazāk, arī folkloras kopu skolotāju ir mazāk. Un tā skolu slēgšana, tas arī ir tāds briesmīgs apdraudējums, jo jau tagad mēs ejam mazumā un mazumā. Protams, ir cilvēki, kas turpina darboties. Ir forši piemēri, kas atsāk no nulles citā vietā, un viss notiek. (Programmas līderis.)

Tāpat mēdz būt gadījumi, kad samazinoties bērnu skaitam un vairs nevarot nokomplektēt kori vai deju kolektīvu, rodas jauna folkloras kopa.

¹⁰ Avots: M. Mellēnas prezentācija "Bērnu un jauniešu folkloras kopas starp iesaisti un tiešiesaisti" 2021. gada Barondienu konferencē - https://www.youtube.com/watch?v=QAF7UjRelZo&list=PLVvFWZbl4xonhFlb_sPfoQ1fzxBD0-1Iz&index=18.

Viena no tendencēm, ka, samazinoties bērnu skaitam lauku skolīņās, viņi nevar vairs savākt ne kori, vai nu kori, vai deju kolektīvu, bet tas cilvēks tā kā grib darboties, un tad viņi izdomā, ka folkloras kopa varētu būt viņu risinājums. (Kopas vadītājs.)

Kā sociodemogrāfiskais risks traktējama PEPT pedagogu novecošanās un vāja bērnu un jauniešu folkloras kopu vadītāju ataudze. Lielākā daļa folkloras kopu vadītāju šobrīd ir vecumposmā starp 50 un 70 gadiem.

Sāpe ir tā, ka es redzu, ka man nav pedagogu ataudzes. Tas ir numur viens. Pensionējas, nomirst. Tai manu skolotāju kompānijā foršas un aktīvas ir tās, kas ir mammas, kam ir svarīgs tas, kā viņu bērni... Un man ir ļoti daudz skolotājas, kurām pašām izaug bērni, un tad viņas saprot – ai, šitas taču ir baigi grūti šito varzu vākt! (Programmas līderis.)

Jaunāka gada gājuma skolotājus ir grūti piesaistīt augstāk minēto faktoru, jo īpaši finanšu un prestiža dēļ.

Mūsdienu sabiedrība uz šīm lietām jau skatās racionāli. (Kopas vadītājs.)

Ir grūti pamodināt jaunajos cilvēkos to garšu, ka šis ir forši, ka ar šo ir jānodarbojas. (Programmas līderis.)

Vairākās bērnu un jauniešu kopās, kas iesaistītas programmā, esošie vadītāji mēģina sagatavot sev aizstājējus, tomēr tas ir ilgstošs un darbietilpīgs process.

Es tomēr esmu ļoti pieklājīgā, cienījamā vecumā. Un es jau aptuveni 10 gadus cenšos atrast sev aizvietotāju, aizstājēju, cilvēku. Es esmu saņēmusi atbildi – “Es varbūt to varētu, bet tas ir tik grūti! Tas ir tik nepateicīgs darbs.” Tas darbs ir ļoti nepateicīgs. Viss, ko te minēja. Gan par to, ka jāizdomā naudas, jāizdomā tas, jāizdomā tas. Un tur var būt jebkāda skola, bet, ja tev tas nav iekšā, ja tas nav sirdī, tad tas neiznāk. (Kopas vadītājs.)

Man viena meitene kā ar āmuru gandrīz pa galvu iedeva. Viņa man teica tā: “Skolotāj, kad jūs nebūsi vairāk, kas mācīs folkloras kopu?” Mute vaļā! Man vairāk nebija, ko teikt. Es teicu: “Nezinu. Kad manis nebūs, tad arī nebūs.” Viņa man teica: “Zini, varētu jau tā kā sanākt paši kopā un paši paspēlēt.” Uz ko es teicu – “Tas ir brīnišķīgi, tas ir vienkārši brīnišķīgi, neko arī vairāk nevar gribēt!” (Kopas vadītājs.)

7. Mūsdienu dzīvesvides faktors

Vienmērīgu un sabalansētu programmas attīstību ietekmē arī mūsdienu dzīvesveids un ritms, kas skar PEPT dalībnieku slodzi, liekot izvēlēties starp folkloras aktivitātēm un citām neformālās izglītības darbībām.

Ja bērns iet mūzikas skolā, parastā skolā, sportā un vēl folklorā, tad ir daži bērni aizgājuši prom, kad ir parādījusies pārāk liela slodze. Folklorā ir pirmais, ko atmet. (Kopas vadītājs.)

Bet lielāka sāpe ir par tiem – ja tas bērns kaut ko dara, tad visdrīzāk viņš nedara tikai vienu lietu, viņš dara vēl vismaz piecas citas lietas. Un mums ir spēcīgi puīši, kas aiziet uz šorttreku vai futbola vienkārši tāpēc, ka nepietiek laika. Un tas nav tā, ka – “Ai, apnika, tāpēc es aizeju.” Bet tas ir tāpēc, ka fiziski nevar paspēt izdarīt. Tad gan sirds

sāp, bet man liekas, ka tur nevajag mēģināt turēt un noturēt. Tu esi no savas puses visu izdarījis, vairākus gadus esi iedevis visu tam bērnam. (Kopas vadītājs.)

Mūsdienās tās situācijas ir tādas, ka tam bērnam ir tik daudz vilinājumu, tik daudz aicinājumu. Un tad viņam, kad nāk septītā klase, ir jābūt tik modernam... Un folkloras jau nav no tām modernajām lietām, kas tiek pieprasīta. (Kopas vadītājs.)

8. COVID-19 pandēmijas ietekmes faktors

COVID-19 pandēmijas ierobežojumu dēļ, folkloras kopu nodarbībām pārceļoties uz virtuālo vidi, pēdējos divos gados samazinājies programmas dalībnieku skaits daudzās bērnu un jauniešu folkloras kopās. Pēdējo divu gadu laikā darbību pārtraukušas vairākas folkloras kopas reģionos, līdz ar to, vairs nepastāv trīs PEPT novadi – Ziemeļkurzeme, Austrumkurša un Tālā Gaujumala.

Kovida laikā bērni ir atraduši jaunas nodarbošanās, kas nav folkloras, ko var darīt individuāli, nevis kolektīvā. Un tagad ir nākošais plāns – saprast, kā piesaistīt dalībniekus. Es arī skatos uz tiem talantiem, kas ir aizgājuši prom, man ir žēl. (Kopas vadītājs.)

Tomēr pandēmijas ierobežojumi ir veicinājuši digitalizācijas procesu, kam ir paliekošs efekts un daudzas PEPT programmas aktivitātes joprojām notiek tiešsaistē.

Mēs esam iemācījušies lietot Zoom, mēs brīnišķīgā veidā izbaudām kursus Zoom'ā. Okei, tu saproti, ka ir ļoti svarīga personiska saskarsme un paskatīšanās acīs, bet tomēr ir patīkami Baltinavā pamosties pusdesmitos, ieslēgt Zoom, piedalītiesursos un trijos atrasties turpat Baltinavā. Arī konkursus tagad rīkojam kā video konkursus, un mēs esam tāpat līdz ar to savākuši baigo arhīvu ar ierakstiem! (Programmas līderis.)

Tāpat COVID-19 pandēmijas laikā, pateicoties dzīves ritma izmaiņām un arīdzan Dziesmu un deju svētku finansējumam, PEPT vadītājam Mārai Mellēnai un Dina Liepai pavērās iespēja apmeklēt visus PEPT programmā iesaistītos skolotājus novados, audiovizuālajā formātā dokumentējot aktuālo situāciju un piefiksējot kolēģu pieredzi.

Tās intervijas ir Dziesmu svētku mērcē. Tas pamatjautājums ir “Kas tev ir Dziesmu svētki?”, un tad viņi arī godīgi izstāsta. Un nākamais ir “Kur tu ņem enerģiju, kur tu ņem degsmi, kā tu to dari?” Tur ir vēl kādi stāsti, ko viņas tur izstāsta. Bet tas ir absolūti unikāls materiāls. (Programmas līderis.)

9. Internacionalizācijas faktors

PEPT programmas pastāvēšanai ir svarīga starptautiskā dimensija. Vairākas bērnu un jauniešu folkloras kopas tiek aicinātas uz starptautiskiem festivāliem, piedalās konkursos un iesaistās dažādos pārrobežu sadarbības projektos un citās pieredzes apmaiņas aktivitātēs.

Tas noteikti ir svarīgi tām kopām, kas tik tālu izaug. Mēs varam runāt te visu pēc tās centrētās sistēmas, ka vispirms ir mazais līmenis, lokālais līmenis, tad valstiskais līmenis, tad jau – izpletiet spārnus, aiziet! (Kopas vadītājs.)

Agrāk katru trešo gadu nacionālajā sarīkojumā “Pulkā eimu, pulkā teku” tika iekļautas ārzemju ciemiņu uzstāšanās – tā bija laba iespēja svētku dalībniekiem tīkloties un iepazīt citu valstu nemateriālo kultūras mantojumu. Vairākās atbildēs uz jautājumu par

PEPT nākotni izskanēja skolotāju un folkloras kopu vadītāju vēlme starptautisko sadarbību, kas pārtrūka COVID-19 pandēmijas dēļ, atjaunot.

Tikai man vienmēr tā nostalgija ir bijusi pēc agrākiem laikiem – man ļoti patika, ka reizi trijos gados rīkoja starptautisko PEPTu. Man tas ļoti patika, tad mēs varējām arī iepazīties ar citu tautu bērniem. Un tas bija ļoti lieliski! (Kopas vadītājs.)

Protams, viņiem patīk arī ceļojumi un draudzēšanās ar citu tautu bērniem, citu tautu kultūru iepazīšana. (Kopas vadītājs.)

Lai arī pēdējos gados starptautiska pieredzes apmaiņa pandēmijas ierobežojumu nevarēja notikt, PEPT dalībnieki uzsver tās nozīmi gan pašas folkloras kopas, gan katra dalībnieka izaugsmei.

Man liekas, ka kopas izaugsmei arī ļoti svarīgi, jo, pirmkārt, tas paplašina katra dalībnieka redzes lauku, viņš ierauga lietas un arī sevi mazliet no malas, paanalizē, kā citiem iet un ko citi dara. Tā kā tas tādai izaugsmei ir ļoti veselīga lieta. Es nezinu, cik tas palīdz tradīcijai, bet cilvēka attīstībai tas palīdz ļoti. Un, ja tu reprezentē vēl savu valsti, tad par tevi uzzina. Protams, kā tevi tur uztver, kā tev tur iet, cik tu esi pozitīvs un atvērts, sadarboties gribošs. Slikti tas nav, tas ir ļoti labi. (Programmas līderis.)

Man liekas, ka tas ir svarīgi. Būtu forši jau atvest mums uz bērnu festivālu kādus citus smukus bērniņus, spēlējošus. Kaut vai no Lietuvas. Ne katru gadu, bet katru otro gadu. Arī skolotājas no ārpuses, no ārpus Latvijas piesaistīt un pieredzi no viņiem iegūt. Man liekas, ka vienmēr vērtīgi ir ieraudzīt kaut ko no ārpasaules, jo ne visus bērniņus aizvedīs vecāki. Kur, nu, vēl uz folkloras festivālu?! (Kopas vadītājs.)

Secinājumi

1. "Pulkā eimu, pulkā teku" ir nacionāla mēroga neformālā bērnu un jauniešu izglītības programma, orientēta uz nemateriālā kultūras mantojuma apgūšanu un pārmantošanu. PEPT 38 pastāvēšanas gadu laikā ir kļuvusi par unikālu latviešu tradicionālajā kultūrā balstītu skolēnu interešu izglītības fenomenu, kam ir nozīmīga loma demokrātiskās, iekļaujošās sabiedrības principu nostiprināšanā, nacionālās identitātes veicināšanā, kā arī radošuma un Latvijas kultūras kapitāla vairošanā kopumā.

2. Latvijas kultūras ekosistēmas ietvaros PEPT programma pilda trīs nozīmīgas, savstarpēji saistītas *sargātāju*, *platformas* un *savienotāju* lomas (Holden 2015). Sargātāju lomas pamatā ir programmā iesaistīto folkloras kopu īstenota nemateriālā kultūras mantojuma apzināšanas, saglabāšanas un tālākonodošanas funkcija. PEPT ir izveidojusies par platformu latviešu tradicionālajā kultūrā balstītu zināšanu un prasmju apguvei, novadu tradīciju popularizēšanai un pieredzes apmaiņai, kas izpaužas gan nacionālā sarīkojuma, gan bērnu un jauniešu konkursu, gan pedagogu profesionālās pilnveides formātā. Programma veic savienotāju un kultūras procesu ierosinātāju lomu, tajā iekļaujoties un kopā darbojoties dažādu paaudžu, institūciju, novadu un mazākumtautību pārstāvjiem.

3. Vērtējot PEPT darbību ilgtspējas kontekstā, iezīmējās vairāki to ietekmējošie pozitīvie faktori, proti:

- vērtību faktors, kas atklājas programmas dalībniekiem raksturīgā atvērtībā, iekļautībā, vienlīdzīgā attieksmē un saliedētībā;
- programmas sistēmas nepārtrauktība un regularitāte;
- pārvaldības faktors, ko nodrošina programmas atrašanās VISC paspārnē, sadarbība ar pašvaldībām un nevalstisko sektoru;
- cilvēku resursu faktors, ko raksturo spēcīgi līderi, augsti kvalificēti, entuziastiski, radoši un atbildīgi pedagogi, zinātkāri bērni un jaunieši, atbalstoši vecāki;
- internacionālizācijas faktors, kas veicina programmas dalībnieku izaugsmi, iekļaujoties starptautiskos tīkļos, pārrobežu sadarbības projektos un citās pieredzes apmaiņas aktivitātēs.

Kā riskus saturošie ir iezīmējušies šie faktori:

- nepietiekamais finansējums, zems PEPT pedagogu atalgojums, kas tieši ietekmē cilvēkresursu kapacitāti, jo tādas programmas pozīcijas kā profesionālais mārketinga, finanšu piesaiste un sadarbība ar sponsoriem nav iespējams nodrošināt tikai ar brīvprātīgo, pašu folkloras kopu vadītāju vai vecāku iesaisti, kas, savukārt veicina personāla izdegšanas, nacionālā sarīkojuma kvalitātes un jaunu dalībnieku piesaistes riskus;
- sociodemogrāfiskais faktors, kas izpaužas divējādi, proti, samazinoties bērnu skaitam, tiek slēgtas skolas un attiecīgi bērnu un jauniešu folkloras kopas izbeidz savu darbību; PEPT pedagogu novecošana (šobrīd viņi galvenokārt ir vecumposmā starp 50 un 70 gadiem) apdraud tradicionālajā kultūrā un vietas identitātē balstītu zināšanu apguvi un tālāknodošanu;
- mūsdienu urbānās un inovatīvās dzīvesvides dominante marginalizē tradicionālo dzīves veidu, kā rezultātā jaunieši un bērni dod priekšroku nevis folkloras, bet citām neformālās izglītības nodarbībām;
- COVID-19 pandēmijas faktors, kad ierobežojumu dēļ samazinājās programmas dalībnieku skaits daudzās bērnu un jauniešu folkloras kopās, tajā pat laikā jāatzīmē, ka COVID-19 ietekmē notikusī digitalizācija ir ar paliekošu efektu, jo vairākas PEPT

programmas aktivitātes joprojām notiek tiešsaistē, kas pedagogiem ļauj ietaupīt transporta izdevumu un laika resursu.

4. Perspektīvā:

- būtu jāatbalsta un jāintensificē sadarbība ar VISC un nevalstisko sektoru;
- jānodrošina optimāla finansējuma stabila un prognozējama plūsma;
- jā saglabā esošais veiksmīgs, daudzpusīgā saturā un regularitātē balstītais darbības modelis;
- jāveicina PEPT programmas ciešāka sasaiste ar Dziesmu un deju svētku tradīciju, veidojot sadarbību ar pārējiem Dziesmu un deju svētku kustībā iesaistītajiem dalībniekiem;
- jāveicina internacionalizācija;
- jāveic mērķtiecīgas aktivitātes PEPT atpazīstamības veicināšanai un nemateriālā kultūras mantojumā balstītas pedagogijas formu atzīšanai izglītības sistēmā, kā arī prestiža celšanai sabiedrībā.

Pētījumā izmantotie avoti un informācija

- Četras fokusgrupu intervijas 2022. gada 13., 14., 15. un 16. jūnijā tiešsaistē ar 44 PEPT skolotājiem no dažādiem Latvijas novadiem (Inguna Žogota (Koknese), Ieva Damroze (Jaunpiebalga), Vineta Dāve (Ērgļi), Liena Teterovska (Allaži), Ilze Kļaviņa (Lēdurga), Antra Deniškāne (Zvejniekciems), Aelita Medesje (Gulbene), Jana Jenerte (Limbaži), Elīza Skreba (Zaķumuiža/Ropaži), Ināra Pumpase (Aizkraukle), Agita Lindenberga (Koknese), Dina Liepa (Rīga), Kristīne Karele (Iecava), Inese Mičule (Ozolnieki), Dzintra Ķezbere (Kalnciems), Aīda Bikauniece (Dignāja), Violeta Nikolajenko (Rīga), Iveta Bērziņa (Ābeļi), Rozīte Katrīna Spīča (Rīga), Ina Celitāne (Kuldīga), Solveiga Kūlaine (Liepāja), Jekaterina Cema (Liepāja), Ance Sproģe (Alsunga), Liena Trumpika (Rucava), Līga Strēle (Krote), Marika Šēfere (Priekuļi), Ārija Berga (Riebiņi), Rita Pudāne (Riebiņi), Ilze Zakrevska (Rīga), Anna Kārkle (Līvāni), Rasma Igaune (Gaigalava), Dace Tihovska (Ludza), Lilita Valaine (Aglona), Ligita Spridzāne (Upīte, Baltinava), Sandra Stare (Rēzekne), Helēna Ērgle (Vārkava), Ilona Poikāne (Ņukši), Aigars Krekels (Preiļu novads, Preiļi), Elīna Maļkeviča (Rēzekne), Zita Mežale (Briežuciems), Dace Baltkāja (Kaunata), Irēna Ivanova (Malta), Inga Stafecka (Viļāni), Ilze Rozicka (Preiļi).
- Grīnfelde R., Lancere G., Vītola I. (2021). Ziņojums par UNESCO Konvencijas par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu īstenošanu Latvijā no 2018. līdz 2021. gadam.
- Holden, John (2015). The Ecology of Culture. Arts and Humanities Research Council.
- Mellēna M. (2021). Bērnu un jauniešu folkloras kopas starp iesaisti un tiešiesaisti. Barondienų konference.
https://www.youtube.com/watch?v=QAF7UjRelZo&list=PLVvFWZbl4xonhFlb_sPfoQ1fxzBD0-11z&index=18
- Nemateriālā kultūras mantojuma apgūšanas un pārmantošanas programma “Pulkā eimu, pulkā teku” mājas lapa <https://www.aprika.lv/pept/par-pept/>.
- Novadu filmas ar folkloras kopu vadītāju intervijām un folkloras kopu pašizpaušmes video – “Iet man bija to celiņu, kur nebiju staigājusi”
<https://youtu.be/XtGphPw-5CE>; Kurzeme <https://youtu.be/cGgt6kcamBw>; Zemgale <https://youtu.be/kwOPrcPffJ8Q>; Piedaugava <https://youtu.be/heCS-12eQqs>; Vidzemes piejūra <https://youtu.be/zx-tTmT0EFY>; Vidzemes augstiene <https://youtu.be/VvHnlXW3NxE>; Dienvidlatgale un Sēlija <https://youtu.be/So1NBCfcY0U>; Ziemeļlatgale https://youtu.be/tBqYxTO2_U; Rīga <https://youtu.be/4fwMOKjxuFY>; Diaspora <https://youtu.be/kAXiBuQr0zw>
- Padziļinātas strukturētas intervijas tiešsaistē ar PEPT programmas līderēm - Māru Mellēnu un Dinu Liepu 2022. gada 8. un 25. aprīlī.
- Valsts izglītības satura centra mājas lapa - <https://www.visc.gov.lv/lv/interesu-izglitiba> - sk. 20.09.2022.
- Vienpadsmit īsas, daļēji strukturētas intervijas ar festivāla “Pulkā eimu, pulkā teku” dalībniekiem Liepājā 2022. gada 21.maijā, izzinot bērnu un jauniešu attieksmi par iesaisti nemateriālā kultūras mantojuma apgūšanas programmā “Pulkā eimu, pulkā teku”, par dalību svētkos, par folkloras un mantojuma nozīmi viņu dzīvē.